

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ОСВІТЯН

РОЗМОВЛЯТИ ПРО СКЛАДНЕ. СПІЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СПІЛЬНУ СПАДЩИНУ

REHERIT

Проект «ReHERIT: спільна відповідальність за спільну спадщину» — проект з переосмислення, актуалізації та розвитку потенціалу матеріальної та нематеріальної культурної спадщини Умані та Львова разом з іншими містами України. Метою проекту є робота з потенціалом культурної спадщини для економічного, туристичного, культурного та освітнього розвитку міст, налагодження комунікації між органами влади, неурядовими організаціями, місцевими жителями.

Програма для освітян «Розробка та пілотування матеріалів на тему складної спадщини», розроблені в межах проекту «ReHERIT: спільна відповідальність за спільну спадщину», що впроваджується з липня 2018 по грудень 2020 року.

Матеріали підготувала група експертів та освітян: Ірина Костюк, Тарас Назарук, Оксана Дудко, Ірина Магдиш, Ярослав Согор, Христина Бойко за координації Центру міської історії. — Львів, 2019-2020 рр, 99 с.
Електронна версія.

ЗМІСТ

Про програму.....	4
Методологія.....	6
Розробки. Сценарії уроків.....	7
Огляди.....	55
Підходи. Інструменти.....	90

Про програму

Розмовляти про складне. Спільна відповідальність за спільну спадщину

Програма націлена на розробку і апробацію інструментів та методик для шкільних та позашкільних активностей, які розглядають тему спадщини. Розроблені матеріали мають на меті відкрити нові способи розмови про складну історію міста та його багатоетнічне минуле, допомогти зрозуміти спадщину через включення та видимість немаркованих і таким чином виключених історичних об'єктів та місць.

Зважаючи на завантаженість та щільний графік освітян, розроблені матеріали - спроба не навантажити ще одним пакетом джерел та інформації, а швидше полегшити, через підходи та інструменти, викладання окремих тем та сюжетів. Всі теми розробок присутні в навчальній програмі - лінійно, подієво, з фокусом на «велику історію, «великих людей», з переліком хронологій та багатим фактажем. Розроблені матеріали пропонують проблематизувати, підважити, показати нелінійний спосіб розмови про історію міста, показати різні перспективи та оптики на історичні події через підходи та з використанням цифрових інструментів. Пропоновані підходи та інструменти є дієвими, щоб показати мозаїчний, багатосаровий і критичний погляд на історію, активізувати дітей до пошуку питань та відповідей, розвитку емпатії.

Чому освітяни?

Вчителі - ключові ретранслятори досвідів, навиків та знання, які можуть сприяти переосмисленню спадщини та впровадженню нових підходів до її розуміння та використання. Розробки проекту розраховані на вчителів історії, краєзнавства та суспільнознавчих дисциплін, голів методичних об'єднань, заступників директорів з виховної роботи, педагогів-організаторів, а також усіх зацікавлених, котрі працюють у системі загальної середньої освіти.

Чому ці сюжети та теми?

Публікація є запрошенням вчителів та до спільної розмови, формування запитань та пошуку відповідей: Як викладати складну, трагічну історію, яку пережило місто і містяни під час подій двадцятого століття? Як виявляти, оприявнювати і персоналізувати спадщину винищених та виселених спільнот, які колись жили поруч? Як працювати з цією спадщиною і локальною пам'яттю, використовуючи простір міста? Як побачити пам'ять у символічному просторі міста? Як читати візуальні коди пам'яті міста? Як поєднати колективну та індивідуальну історії, як почути голоси тих, хто часто залишається непочутим та виключеним з історії міста?

Розробники обрали сюжети з історії міста - неоднозначні, проблемні, драстичні, суперечливі, непопулярні і непроговорені, через які можемо показати, як працює розроблена методологія.

Теми

Події Великої Війни та листопаду 18-го року, трагічні події Другої Світової війни, період трансформацій від радянського міста до Незалежності. Всі сюжети опубліковані та доступні онлайн на сторінці проекту [Львів Інтерактивний](#).

Підходи та інструменти

Важливою частиною програми є розробка підходів та інструментів, які можуть бути імплементовані в існуючі навчальні програми. Матеріали сфокусовані на використанні цифрових інструментів у вивченні історії через формати сторітелінгу, сторімапінгу, гейміфікації. Також важливий фокус на підходи (дитячі спогади, повсякдення, гендер, полікультурність, практики пам'ятання, персональні історії), через які говоримо про наскрізні теми.

Напрямки та фокуси програми

- Практичне спрямування та прикладність. Вибрані сюжети показують на конкретних кейсах «як це працює».
- Імплементация в шкільні програми. Зібрані матеріали, дослідження, сюжети на тему спадщини міста показують можливості включення у існуючу навчальну програму.
- Міждисциплінарність. Всі розробки є адаптивними до використання на різних предметах, чи спільних інтегрованих уроках.
- Інтерактивність, неформальні інструменти та практики, робота з технологіями та цифрова компетентність.
- Формування середовища. Розробники не мають амбіцій, що напрацьовані стануть універсальними та даватимуть відповіді на всі запитання. Цей проект - запрошення до співтворення, будування простору для рефлексій, для діалогу між дослідниками та освітянами.

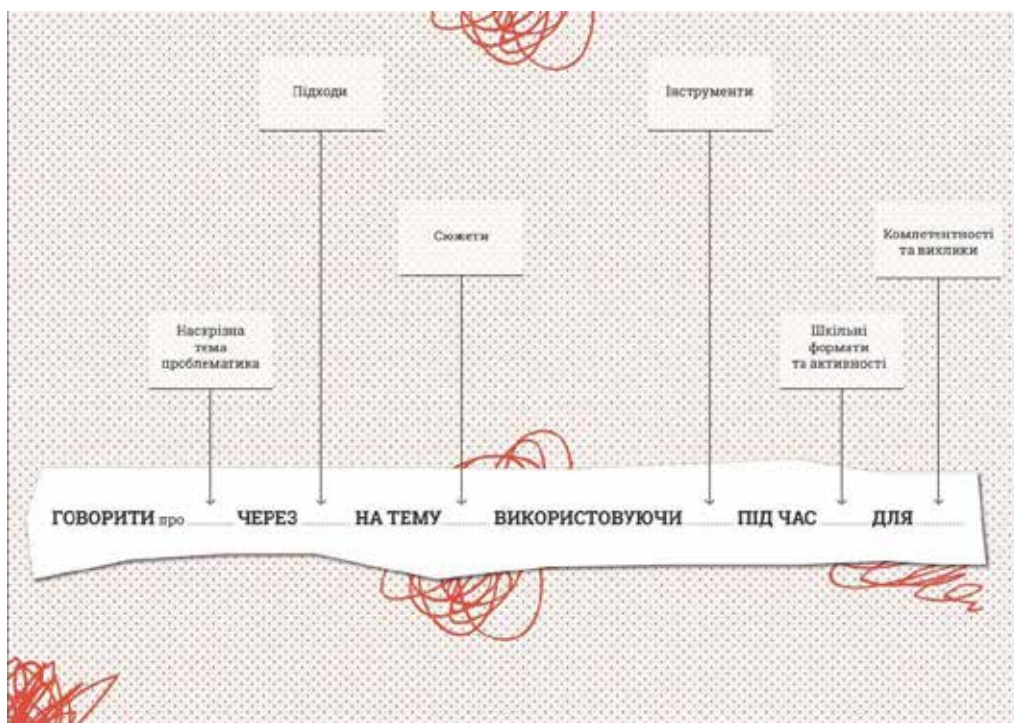
Про компетенції

Згідно з рекомендаціями Міністерства освіти та науки України, шкільна програма повинна формувати набір компетенцій для вчителів та учнів. Формуючи зміст, методологію та інструментарій освітнього блоку, команда враховувала такі наскрізні та фахові навички і компетенції, як інформаційно-цифрова (оволодіння новими інформаційними технологіями, уміннями відбирати, аналізувати, оцінювати інформацію, систематизувати її; використовувати джерела інформації для власного розвитку та навчання), історична (хронологічна, просторова, мовленнєва, аксіологічна).

Окрім професійних, фахових компетенцій, ми вклали та врахували розвиток ключових та наскрізних компетенцій: уміння вчитися, загальнокультурна (комунікативна) компетентність, соціально-трудова компетентність, інформаційна компетентність.

Методологія

На старті розробки, для команди важливо було зрозуміти коефіцієнт корисної дії майбутніх матеріалів. Чим можуть зацікавити ці напрацювання, де можуть бути застосовані, як їх можна імплементувати в шкільні програми, стратегії та плани? Так виникла ідея навігатора - можливості імплементування матеріалів у існуючу шкільну програму, рекомендації та коментарі, посилаючись на навчальні плани, курси, навчальні програми для реалізації варіативної складової навчальних планів, теми чи розділи дисциплін.

Структура напрацювань. Типи та форми опублікованих матеріалів

У розробках представлені готові сценарії уроку, навчальні відео, вибірка джерел, статті та читанки, методичні рекомендації, інструментарій, гейміфіковані навчальні продукти, огляди та перекладені статті, успішні практики та досвіди.

**РОЗРОБКИ.
СЦЕНАРІЇ УРОКІВ**

Говорити про складні теми Другої Світової війни

Сценарій уроку

Сюжет

Вбивство польських професорів у Львові

Рекомендації до імплементації матеріалу в шкільну програму

Історія України. 10 клас. Розділ програми «Друга світова війна: перебіг і результати»

Тема уроку, на якій можна використати сюжет

«Нацистський окупаційний режим: приклад України»

Виховна година, на якій можна використати сюжет і матеріали заняття

«Пам'ять у місті та публічному просторі»

«Як пам'ять про II світову війну розкриває нам людяне ставлення до минулого»

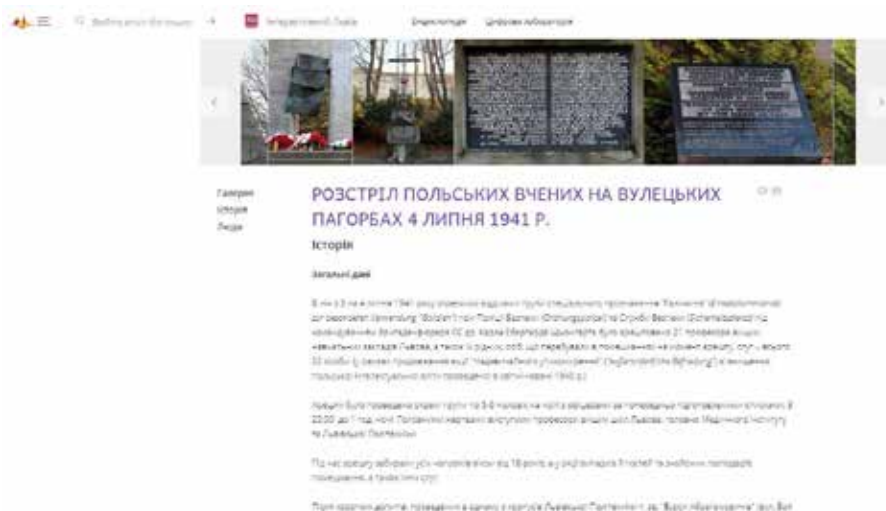
«Що можна дізнатися, гуляючи вулицями міста»

Обґрунтування та особливості проведення

Пропоновані матеріали складаються з двох частин – ресурсу Центру міської історії Львів інтерактивний, а також системи запитань і додаткової історичною інформацією, які можуть бути використані як для поглиблення вивчення теми «Друга світова війна», зокрема в таких аспектах як прояви терору нацистського окупаційного режиму, так і для позаурочної пізнавальної діяльності.

Використання пропонованого матеріалу дозволить вчителям і учням на конкретному сюжеті зрозуміти глибину насильства, пам'ять про яке (не)зберігається у міському публічному просторі.

Освітній потенціал даного заняття полягає у поглибленні фактологічних знань щодо нацистської окупаційної політики, є більше у можливості ширшого розуміння проблем полікультурного Львова у часи окупації, співвідношення різних типів пам'яті та забуття як проявів суспільного ставлення до минулого. Такі поняття як «насильство», «терор» можуть стати не лише обов'язковими для вивчення, однак абстрактними термінами, а наповняться для учнів людським виміром. Можливість вивчати тему на місцевості в умовах реальної або віртуальної екскурсії з наступним обговоренням може мотивувати учнів до роздумів про відповідальність суспільного пам'ятання трагічного досвіду минулого та стимулювати міркування щодо наповненості публічного простору міст. Таке обговорення сприяє оволодіння учнями історичної компетентності.

Пропонується два варіанти проведення із докладною інструкцією організації роботи з підлітками та питаннями для обговорення. Питання є різного рівня складності – як на виймання інформації, так і на аналіз, дискусійне обговорення складних суспільних тем. За умови послідовного виконання методичних рекомендацій педагога зможуть забезпечити оволодіння запропонованими освітніми результатами.

Очікувані освітні результати

Варіант I

Після проведення екскурсії до пам'ятника на Вулецьких пагорбах та обговорення сюжету вбивства польських професорів учні зможуть:

усвідомлено пояснювати поняття «терор», «нацистський окупаційний режим», «увічнення пам'яті»;

на прикладі сюжету про вбивство польських професорів пояснювати суть і прояви насильства як головного інструменту війни та окупації;

аргументовано обговорювати те, як минуле пов'язане із сучасністю через місця пам'яті та ставлення суспільства до тих чи інших прикладів трагічного минулого;

висловлювати власне ставлення до насильства як частини історії XX століття та проблеми увічнення пам'яті про жертви насильства в сучасному міському просторі.

Варіант II

Після заняття в класі учні зможуть:

усвідомлено пояснювати поняття «терор», «нацистський окупаційний режим», «увічнення пам'яті»;

на прикладі сюжету про вбивство польських професорів пояснювати суть і прояви насильства як головного інструменту війни та окупації;

аналізувати причини насильства проти польського населення Львова у роки II Світової війни;

аргументовано обговорювати те, як минуле пов'язане із сучасністю через

місця пам'яті та ставлення суспільства до тих чи інших прикладів трагічного минулого;

- удосконалити навички аналізу історичних джерел різного типу;
- поглибити навички критичного мислення та оволодіти історичною компетентністю;
- висловлювати власне ставлення до насильства як частини історії XX століття та проблеми увічнення пам'яті про жертви насильства в сучасному міському просторі.

Ключові поняття і ідеї

Насилля, терор, пам'ять як відповідальність, полікультурність, модерність, місто як місце пам'яті; контрверсійність пам'яті

Основні методи і прийоми

Для варіанту I: екскурсія

Необхідний навчальний час

Варіант I – 25-30 хв. без врахування часу на добирання до місця пам'ятника

Варіант II - 45 хв.

Обладнання

Для варіанту II – проектор для показу фотографій або комплект роздрукованих фото і текстових джерел

Хід заняття

Варіант 1

Запропонуйте учням екскурсію до місця, пов'язаного з історією нацистського окупаційного режиму в Україні, зокрема у Львові. Не повідомляйте, що саме буде предметом і місцем екскурсії. Приведіть учнів до пам'ятника у Парку Студентів. Дайте можливість оглянути його. Запитайте, яка основна ідея пам'ятника. На цьому етапі не розкривайте самостійно авторської інтерпретації, стимулюйте учнів висловлювати будь-які припущення.

1. Проведіть обговорення

- Чому (кому) присвячений пам'ятник?
- Ким були люди, пам'ять про яких зберігає цей пам'ятник?
- В результаті яких подій загинули ці люди? Чому це стало можливим?
- Чому саме польські професори стали жертвами організованого вбивства нацистською владою?
- Чи вистачає інформації із самого пам'ятника, аби дати відповідь на ці запитання?

2. Запропонуйте учням інформацію із сайту [Інтерактивний Львів](#).

Запитайте, що додала ця інформація до розуміння суті події, попросіть визначити причини цього вбивства. Можете ще раз проговорити питання, наведені вище. Зверніть особливу увагу на те, що це були викладачі, професори, медики, представники польської наукової еліти у Львові.

3. Ідентифікуйте місце (на карті) – [Вулецькі пагорби](#)

5. Запропонуйте дати відповідь на питання:

- Які ще місця у Львові пов'язані із цим випадком насильства ?
- Чому нацисти, відступаючи зі Львова, намагалися приховати факт вбивства та докази насильства щодо мирного населення Львова?

6. Організуйте обговорення учнів, як вони розуміють проблему «забуття» мешканцями Львова чи суспільства загалом через питання:

- Коли був встановлений цей пам'ятник?
 - Чому так багато часу пройшло від події до встановлення пам'ятника?
- Повідомте учням, що у 1991-1994 роках голова міської ради був проти встановлення пам'ятника вбитим польським професорам[1], запитайте, чому, на їх думку, була така позиція у місцевих очільників. За потреби підкажіть, що польське, як і єврейське, населення Львова, яке було значною і органічною частиною міста, після Другої світової війни майже зникло і стало сприйматися як «чуже»
- Для кого цей пам'ятник важливий? Чому?
 - Яка основна ідея автора? завдяки яким художнім засобам автор її втілив? (за потреби підкажіть, що римські цифри означають десять біблійних заповідей, і що 5 (V) заповідь – «не вбий»)

7. Повідомте учням, що подібних місць, пов'язаних із терором як нацистської, так і радянської влади, у Львові дуже багато. Проведіть прикінцеве обговорення:

- Що нового про суть нацистського окупаційного режиму ви дізналися внаслідок ознайомлення з історією розстрілу польських професорів у 1941 році?
- Наскільки приклад терору проти 128 осіб є показовим щодо окупаційного режиму в Україні загалом?
- Чи пам'ятники або інші спеціально позначені «місця пам'яті» мають бути частиною міського ландшафту? Чому?
- Хто має нести відповідальність про (не)забуття подібних жертв: українська влада, поляки та їх державні інституції, науковці, колеги яких були розстріляні у 1941 року, історики, що вивчають досвід Другої Світової війни, мешканці м. Львова? Обґрунтуйте свою точку зору.
- Як знайомство із даним пам'ятником вплинуло на ваше розуміння історичної пам'яті як суспільного явища?

8. В якості домашнього завдання можна запропонувати ознайомитися із біографіями жертв розстрілу на сайті Інтерактивний Львів або самостійно розшукати інші місця, пов'язані з насильством у роки II Світової війни згідно підказок карти Інтерактивний Львів.

Хід заняття

Варіант 2

(якщо немає можливості безпосередньо бути біля пам'ятника)

Запропонуйте роздивитися фото пам'ятника (доступне у завантаженнях).
Запитайте, що він може означати. Зберіть якомога більше думок. Покажіть фото меморіальної плити біля пам'ятника. Допоможіть учням прочитати напис.

Проведіть обговорення:

1. Чому(кому) присвячений пам'ятник?
2. Ким були люди, пам'ять про яких зберігає цей пам'ятник?
3. В результаті яких подій загинули ці люди? Чому це стало можливим?
4. Чому саме професори та їх близькі стали жертвами організованого вбивства нацистською владою?
5. Чи вистачає інформації із самого пам'ятника, аби дати відповідь на ці запитання?
6. Покажіть [карту Львова](#) та ідентифікуйте місце
7. Дайте можливість ознайомитися із історією події із сайту - [Розстріл польських вчених на Вулецьких пагорбах 4 липня 1941 р.](#)

Опрацюйте **джерела 3-6**. Можна для пришвидшення процесу організувати опрацювання документів у малих групах.

Проведіть обговорення за наведеними запитаннями. Зверніть увагу на рутинність та швидкість вбивства, свідком якого став Тадеуш Гумовський.

Після аналізу тексту **Ольги Гнатюк (джерело 4)** та обговорення питання 4-6 коротко ознайомте учнів із суттю версій на основі та статі **Вахтанга Кіпіані**, звернувши увагу на те, що різні версії, зокрема радянські і польські звинувачення щодо українських націоналістів, пов'язані з політичними поглядами різних суспільних груп, так чи інакше представлених у довоєнному, воєнному та повоєнному Львові.

Підкресліть, що незважаючи на те, що переважна більшість вбитих саме у цьому епізоді були етнічними поляками, серед них були й українці, зокрема професор акушерства, один з найвизначніших у першій половині ХХ стол. – **Адам Соловій [2]**, а знищення єврейської інтелігенції, як і єврейського населення Львова і Галичини загалом відбувалося постійно від початку німецької окупації, - тобто що Львів був багатоетнічним та багатокультурним містом. Зверніть увагу, що хоча **Тімоті Снайдер (джерело 6)** говорить про польське суспільство, так само постраждало українське суспільство і його освічені верстви, перш за все у період більшовицького режиму на території України, як і в роки німецької окупації. При обговоренні **питання 8** нагадайте за потреби, що

поняття модерності пов'язано з урбанізацією, капіталізмом, із ідеологією Просвітництва та зростанні ролі освічених верств населення, і що нацистська ідеологія спиралася на ідеї квазі-традиційного суспільства, в якому має значення походження, пов'язаність із територією – ґрунтом, відданість вождю-фюреру, антиінтелектуалізм тощо.

Коротко розкажіть про історію увіковічення пам'яті про **розстріл львівських вчених [1]**.

Проведіть обговорення, чому так довго і складно у Львові встановлювався пам'ятник.

Питання 11 може бути запропоновано як тема для дискусії.

Запитання

1. Що саме бачив з вікна своєї квартири Тадеуш Гумовський? Що вражає вас у цій події?
2. Коли і де терор щодо цивільного населення став повсякденним явищем? Хто був ініціатором та виконавцем терористичної політики щодо місцевого населення?
3. Яку ілюзію і стосовно чого мали мешканці Львова на початку німецької окупації? Чому?(джерело 4)
4. Як ви розумієте запитання «Хто і чому вбив львівських професорів»?
5. Ким були львівські професори, про яких пише дослідниця Оля Гнатюк? Чому саме ці люди стали жертвою масового розстрілу? Про що свідчить той факт, що серед львівської професури були етнічні поляки, українці?
6. Висловіть свої припущення, що означали різні версії причин вбивства львівських професорів?
7. Якою була мета нацистів щодо польського суспільства? Наскільки епізод із вбивством львівських професорів вкладається в систему окупаційної політики на території дистрикту «Галичина»?
8. Як Ви розумієте вираз «У Східній Європі йшов свого роду наступ на саму концепцію модерності, на соціальне уособлення ідеалів Просвітництва»?
9. Якими є наслідки терору першої половини ХХ століття для українського суспільства?
10. Які, на Ваш погляд, причини того, що у пам'ятника загиблим львівським професорам така складна доля?
11. Чи має пам'ять етнічний вимір? У чому полягає «людяність пам'яті»?

Джерела

[1] Вахтанг Кіпіані «Убивство польських учених у Львові в липні 1941 року: факти, міфи...»- Ел. ресурс Історична правда . [Режим доступу](#)

[2] мається на увазі перебування Львова у 1772-1918 рр. в Австрійській імперії, на чолі якої стояв імператор- цісар.

[3] Там само. (Вахтанг Кіпіані «Убивство польських учених...»)

[4] Ганс Франк – один з нацистських лідерів, керівник у 1939-1945 рр. створеного нацистською окупаційною владою на території Польщі Краківського Генерал-губернаторства, до якого Галичина входила як окремий дистрикт, ініціатор та організатор масового терору проти польського та єврейського населення.

[5] члени НКВД (народный комиссариат внутренних дел) –аббревіатура, що позначала міністерство внутрішніх справ в СРСР у 1934- 1946 рр. Організація відома як основний реалізатор акцій масового терору в СРСР у часи сталінської диктатури.

[6] назва, що зустрічається в історичній літературі, щодо ліквідації польської еліти на окупованих нацистською Німеччиною території.

Матеріали для учня

Джерело 1. Пам'ятник на Вулецьких пагорбах. Львів.

1. Чому(кому) присвячений пам'ятник?
2. Ким були люди, пам'ять яких зберігає цей пам'ятник?
3. В результаті яких подій загинули ці люди? Чому це стало можливим?
4. Чому саме професори та їх близькі стали жертвами організованого вбивства нацистською владою?
5. чи вистачає інформації із самого пам'ятника, аби дати відповідь на ці запитання?

Джерело 2. Сторінками історії.

Розстріл польських вчених на Вулецьких пагорбах 4 липня 1941 р.

Джерело 3. Погляд очевидця. Співробітник Львівської Політехніки Тадеуш Гумовський про побачений розстріл

< з вікна квартири було видно > Людей приводили з боку будівель «Абрагамовичів»... і вишуковували над самим краєм ями, обличчям до нас. Військові стояли з другого боку ями. Після залпу майже всі жертви падали в могилу. Ми лічили четвірки. Наскільки пригадую, їх було щось до п'яти. Серед приречених були жінки... Після розстрілу військові швидко закидали могилу землею... Крім мене, езекуцію спостерігали мій батько, дружина і сестра... Жоден з приречених після залпу не був дострілений пострілом із револьвера. Тому цілком вірогідно, що деякі з них були засипані живими.¹

6. Що саме бачив з вікна своєї квартири Тадеуш Гумовський? Що вражає вас у цьому описі?

Джерело 4. Погляд українсько-польської дослідниці Олі Гнатюк.

Загибель львівських професорів. Різноманітність.

Протягом двох років війни на території Польщі під німецькою окупацією терор щодо цивільного населення, а інтелігенції й погонів, став повсякденним явищем. Але львів'яни знали про це лише з непевних переказів. Жили ілюзією, що гіршого, аніж советська влада, бути не може. Вбивство професорів викликало шок: давні цісарсько-королівські піддані² не могли повірити у те, що

¹ Інформацію щодо цього можна знайти за посиланнями <http://photo-lviv.in.ua/studentskyj-park-lvova/> про історію встановлення пам'ятника і спроби з середини ХХ століття

<http://www.istpravda.com.ua/short/2011/07/4/44886/>

https://zaxid.net/u_lvovi_vidkrili_pamyatnik_rozstrilvanim_profesoram_n1230260

<https://www.pravda.com.ua/news/2017/03/12/7137883/>

² Скористайтесь інформацією з блогу Яр. Ганіткевича – Режим доступу <http://ntsh.org/content/>

це могли зробити німці. Загалом виникли різні версії того, хто і чому вбив львівських професорів. Називали різних винуватців та співвинуватців злочину і вказували різні мотивації. З поміж них можна виокремити чотири основні, назовемо їх так: «націоналістична», «совєтська», «нацистська», «кримінальна».

Оля Гнатюк. Відвага і страх.- К.2015. С. 46.

7. Коли і де терор щодо цивільного населення став повсякденним явищем? Хто був ініціатором та виконавцем терористичної політики щодо місцевого населення?
8. Яку ілюзію і стосовно чого мали мешканці Львова на початку німецької окупації? Чому? (джерело 4)
9. Як ви розумієте запитання «Хто і чому вбив львівських професорів»?
10. Ким були львівські професори, про яких пише дослідниця Оля Гнатюк? Чому саме ці люди стали жертвою масового розстрілу?
11. Висловіть свої припущення, що означали різні версії причин вбивства львівських професорів?

Джерело 5. Погляд дослідника. Український історик про події липня 1941 року

Ідея обезголовити польську націю, знищити видних її представників - всіх, хто міг би претендувати на лідерство: офіцерів, чиновників, підприємців, священиків, інтелектуалів тощо, прийшла нацистам задовго до літа 41-го.

У 1939 році рейхсканцлер Німеччини Адольф Гітлер говорив найближчим соратникам: «Будь-кого з тих, кого ми можемо знайти у Польщі як представників верхніх класів необхідно ліквідувати».

*Прикметно, що аналогічними мотивами керувався Йосип Сталін, знищуючи польську військову еліту в Катині, Харкові, Осташкові, Херсоні та інших місцях*³.

12. Якою була мета нацистів щодо польського суспільства? Наскільки епізод із вбивством львівських професорів вкладається в систему окупаційної політики на території дистрикту «Галичина»?

Джерело 6. Погляд дослідника. Американський історик про терор проти польського суспільства

(Європа Молотова –Ріббентропа)

І Москва, і Берлін завдавали польському суспільству свідомого удару, знищуючи освічені еліти. Вони хотіли перетворити поляків на аморфну масу, якою можна правити, а не керувати. Ганс Франк[4], цитуючи Гітлера, вважав, що його обов'язок полягає у знищенні «керівних елементів» польського суспільства. А енкаведисти[5] дійшли у своїй репресивній логіці крайності, вибираючи жертв за довідником «Хто є хто у Польщі». У Східній Європі йшов свого роду наступ на саму концепцію модерності, на соціальне уособлення ідеалів Просвітництва. Гордістю східноєвропейських суспільств була інтелігенція, освічені класи, які брали на себе роль керманичів нації, особливо в періоди бездержавності і кризи, і зберігали через свої твори, слова і поведінку національну культуру. ... Гітлер прямо наказував «знищити польську інтелігенцію». ...один з німців, які вели «акцію з надзвичайного упокорення»[6], наказав розстріляти літнього чоловіка за те, що той вказує «польський спосіб мислення». Саме інтелігенція втілювала всю цю культуру і уособлювала особливий спосіб мислення».

Тімоті Снайдер. Криваві землі.

Європа поміж Гітлером та Сталіним. К.:2011. С.161

13. Як Ви розумієте вираз «У Східній Європі йшов свого роду наступ на саму концепцію модерності, на соціальне уособлення ідеалів Просвітництва»?

14. Якими є наслідки терору першої половини XX століття для українського суспільства?

15. Чому сучасне суспільство має згадувати про жертв масового насильства у минулому?

16. Чи має пам'ять етнічний вимір? У чому полягає «людяність пам'яті»?

Розробка

Ірина Костюк - методистка ЛОІППО, тренерка Освітньої платформи «Критичне мислення», співавторка та освітня редакторка навчально-методичних посібників для вчителів і учнів та інших публікацій з історичної та громадянської освіти, Амбасадорка Європейської Асоціації історичної освіти EUROCLIO.

Говорити про складні теми Другої Світової війни

Сценарій уроку

Сюжет

Розстріл польських вчених на Вулецьких пагорбах 4 липня 1941 р.

Тема

Окупаційний нацистський режим в Україні

Формування навичок та компетентностей:

- організовувати взаємозв'язок своїх знань і впорядковувати їх;
- уміти вирішувати проблеми;
- уміти працювати з документами та аналізувати їх;
- організовувати взаємозв'язок минулих і дійсних подій;
- критично ставитись до того чи іншого аспекту розвитку нашого суспільства;
- уміти протистояти непевності та труднощам;
- займати позицію в дискусіях і відстоювати свої власні думки;
- уміти співробітничати та працювати у групі;
- уміти використовувати нові технології інформації та комунікації;
- уміти знаходити нові рішення.

Форми та методи роботи:

робота в команді, індивідуальна, Fishbone, аналіз історичних джерел, бесіда, мозковий штурм.

Обладнання:

телефон, картки з ребусами, картки з QR-кодами, fishbone-схема.

Хід заняття

Крок 1

Завдання 1

Розвиток хронологічної компетентності. Робота з візуальними джерелами (фото)

Запропонуйте учням придати події, які передували окупаційному нацистському режиму у Львові, шляхом виконання онлайн вправи за посиланням

<https://learningapps.org/watch?v=prjq92kfk19>

Крок 2

Запропонуйте учням сформувати групи. Для цього кожен учень одержує картку з ребусом, в залежності від отриманого завдання учень потрапляє в одну із трьох груп.

Завдання 2

Відгадайте зашифроване у ребусі слово.
(Насильство, зло, жертва)

1.

2.

3.

Завдання 3

Обговорення

Яке відношення ці слова мають до нацистського окупаційного режиму?

Які приклади насильства у період Другої світової війни Вам відомі?

Що, на вашу думку, є причиною таких вчинків?

До яких наслідків це призвело?

Чи можна за допомогою насильства вирішити проблему, або досягнути поставленої мети?

Чим закінчуються всі конфлікти насправді?

Крок 3

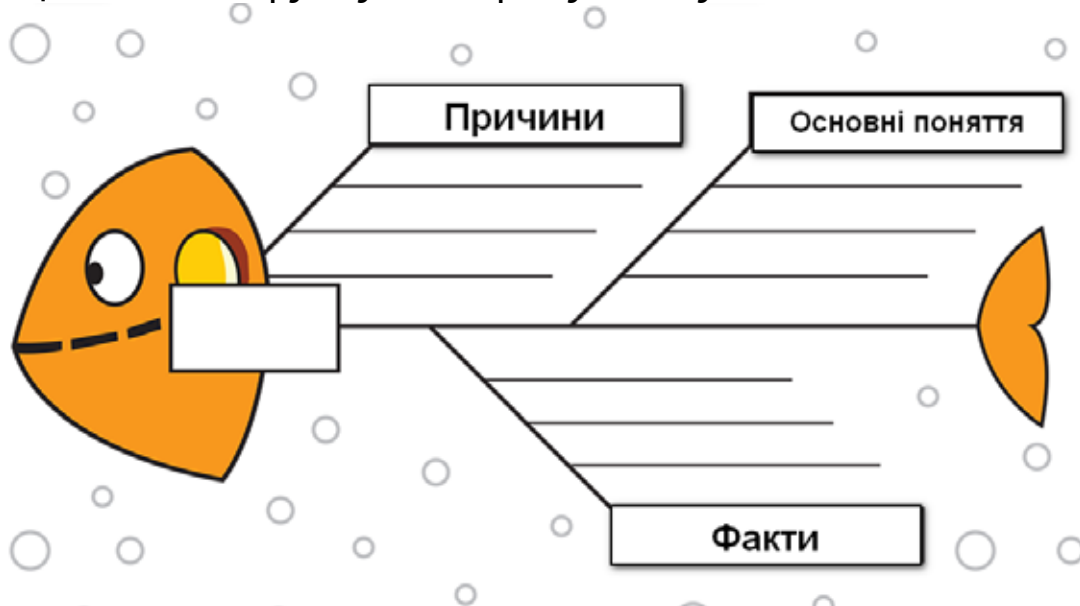
Чи відомі Вам події, з тих, що відбулися у період нацистської окупації у Львові?

Одним із сюжетів, який ми розглянемо на уроці є яскравим трагічним прикладом нацистського окупаційного режиму, а саме, розстріл нацистами львівських вчених на Вулецьких пагорбах.

Запропонуйте учням опрацювати та проаналізувати тексти (в додатку)

Запропонуйте учням виконати наступне завдання застосовуючи метод Fishbone.

Для цього кожна група учнів отримує схему:

- голова – проблемне питання, що підлягає аналізу;
- верхні кістки – основні поняття та причини виникнення проблеми;
- нижні кістки – факти, що є підтвердженням певних причин чи понять, вказаних у схемі;
- хвіст – відповідь на поставлене проблемне питання.

Проблемні питання:

Як Ви думаєте, чому нацисти нищили освітян?

Чи можливо було запобігти розстрілу вчених?

Чому нацисти відступаючи зі Львова, намагались приховати сліди своїх злочинів?

Після заповнення схеми в групах учні презентують результат обговорення в класі.

Крок 4

Запропонуйте учням виконати вправу за наступним посиланням:
<https://learningapps.org/watch?v=pmcjhfbzk19>.

Після виконання вправи учням відкриється світлина з зображенням пам'ятника у Студентському парку. При потребі розкажіть учням про ідею пам'ятника.

Запропонуйте учням скласти розповідь від першої особи, на тему: «Я – пам'ятник», використовуючи наступні запитання:

Для чого я тут?

Чи я потрібен?

Про що я розповідаю?

Мій найважчий спогад?

Чого я хочу від людей, які проходять повз мене?

Чи я єдиний, хто зберігає пам'ять?

Чому я повинен зберігати пам'ять?

Домашнє завдання: Намалюйте, чи створіть макет пам'ятника, та розкажіть його концепцію.

Посилання:

[1] Боляновський А. Убивство польських учених у Львові в липні 1941 року: факти, міфи, розслідування: монографія. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 188с. – С. 10-11.

[1] Фрагмент споминів Гумовського та інших очевидців тих подій див.: Mord profesorow lwowskich w lipcu 1941 roku // Albert Z/ Kaza profesorow lwowskich... / Zygmunt Albert. – S. 35-68. Взято за: Боляновський А. Убивство польських учених у Львові в липні 1941 року: факти, міфи, розслідування: монографія. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 188с. – С. 30-31.

Додаток 1

« Від початку Другої світової війни рейхсканцлер націонал-соціалістичної Німеччини Адольф Гітлер, розробляючи експансіоністські плани щодо країн Східної Європи, планував позбавити народи цих країн інтелектуальної еліти, політично небезпечної для реалізації згаданих планів. З цього приводу на початку німецько-польської війни у вересні 1939р. Гітлер заявив у вузькому колі осіб: «Будь-кого з тих, кого ми можемо знайти у Польщі, як представників верхніх класів необхідно ліквідувати; якщо хтось займе їх місце, їх потрібно взяти під варту й дати з ними раду у сприятливий час». До «верхніх класів» нацисти зараховували офіцерів, офіційних посадових осіб Польської держави, суддів, великих землевласників, бізнесменів, інтелектуалів, священників – будь-кого здатного на лідерство. Нацисти масово заарештовували від початку війни представників цих професій і соціальних станів й знищили тисячі з них протягом перших років війни. 17 жовтня 1939р. нацистський фюрер повторив: « Зростаюча загроза расової боротьби не допускає правових обмежень; вжиті методи... забезпечать, що польська інтелігенція не зможе перерости в новий керуючий клас». Протягом подальшого року й надалі позиція рейхсканцлера нацистської Німеччини у цьому питанні не змінилася. 2 жовтня 1940р. А.Гітлер принципово заявив у своїй ставці: «Обов'язково потрібно звертати увагу на те, що не може бути «польських панів»; там де є польські пани, вони повинні бути знищені, як би жорстоко це не звучало». ... Після цього у подальшій розмові фюрер ще раз наголосив, що «для поляків може бути тільки один пан і ним є німець; двоє панів не можуть бути поряд один із другим, а тому усіх представників польської інтелігенції треба знищити. Це звучить жорстоко, але таким уже є закон життя» ... [\[1\]](#)

Додаток 2

Відскануйте за допомогою мобільного телефону QR-код для отримання тексту.

Додаток 3

Спогади Тадеуша Гумовського

«У ніч з 3 на 4 липня 1941 року нас розбудили несподівані удари у ворота. Я відчинив хвіртку. До передпокою ввалилося 5 чоловіків – серед них три гітлерівці у військовій формі і двоє цивільних. До будинку вони підїхали на машинах. Наказали подати домову книгу ... переглядаючи книгу, натрапили на прізвище «Родзевич». Тоді у сестри проживав актор і режисер Родзевич... було досить легко здогадатися, що цивільні пояснювали військовим: це не той Родзевич, який їм потрібен ... Через якусь годину побачили, що в сусідній віллі, де жив професор політехнічного інституту Роман Віткевіч, засвітилися вогні, а хвилиною пізніше пролунало два постріли. Обшук там тривав хвилин п'ятнадцять. Коли все втихомирилося, я підійшов до паркана, який розділяв наші ділянки, і дізнався, що професора Віткевіча заарештували разом зі сторожем, який жив у них. Кілька хвилин просидів я у дворі. Почало світати, і тоді я побачив, що на Вулецьких пагорбах солдати копають яму. Це дуже мене стурбувало. Розповів про це близьким, і з тієї\ хвилини ми вже не відходили од вікон. Яму було викопано за пів години. Людей приводили з боку будівель «Абрагамовичів» ... і вишиковували над самим краєм ями, обличчям до нас. Військові стояли з другого боку ями. Після залпу майже всі жертви одразу попадали в могилу. Ми лічили четвірки. Наскільки пригадую їх було щось до п'яти. Серед приречених були жінки. Всі відбувалося швидко, тому що інші партії вже чекали своєї черги на горі. Після розстрілу військові швидко закидали могилу землею. Ми спостерігали за розстрілом за допомогою бінокля. Крім мене, ексекуюцію спостерігали мій батько, дружина і сестра. Крім професора Віткевіча, я не впізнав нікого. Але пам'ятаю, що мої близькі розпізнали чимало знайомих, і серед них професора Влодзімежа Стожека з синами, професора хірургії Тадеуша Островського з дружиною, професора права Романа Лонгшамо де Бер'є та інших. Жінок було, як я пригадую, три. Одну з них, котра не могла йти тягли два солдати. Таким чином було розстріляно приблизно двадцять осіб».[\[2\]](#).

Додаток для учнів

1. Організувати у залі столи таким чином, щоб вчителі перебували у трьох групах
2. Роздрукувати кожен ребус 7 разів. (три ребуси на 1 А4 і порізати ножицями)
3. Роздрукувати (див. матеріали для друку, після цієї сторінки) QR-коди по одному А4 на кожного вчителя.
4. Роздрукувати Додатки 1 і 3 у 8 екземплярах.
5. Роздрукувати таблицю Fishbone у трьох екземплярах (при можливості у форматі А3.)

* Потрібен проектор

Вправа 1

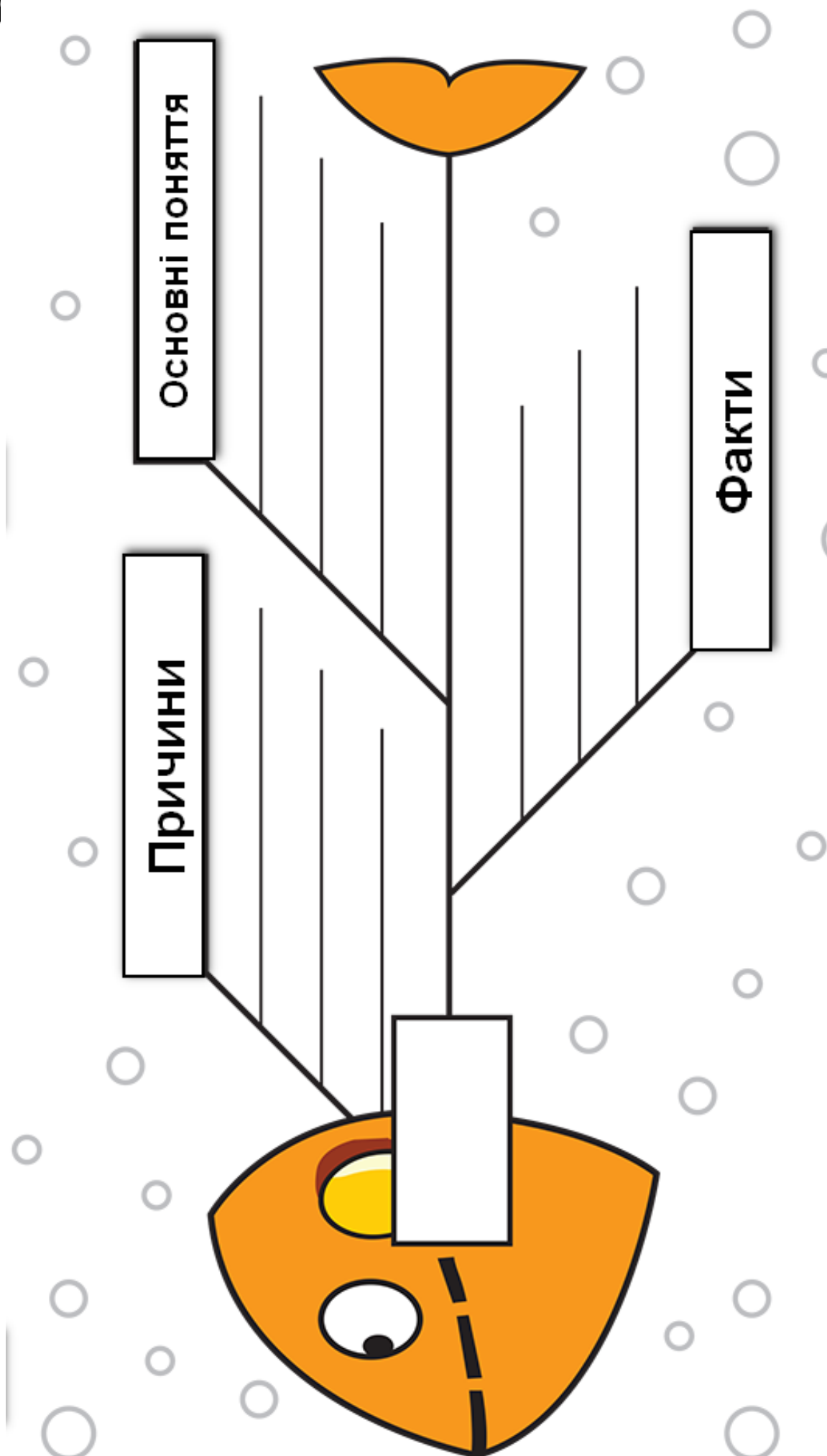
Вправа 2

- Додаток текст ЛІА

Розробка

Ярослав Согор - вчитель СЗШ №7, менеджер культури, історик, експерт з питань освіти ГО «Простір суспільних ініціатив», лектор. Спікер освітніх форумів

Вправа 1

Вправа 2

Додаток текст ЛІА

Говорити про складні теми Другої Світової війни

Сценарій уроку

Сюжет

Підземний світ. Ті, хто вижив у львівській каналізації під час Голокосту

Імплементація в шкільну програму

Тема: Голокост

Клас: 10

Форма проведення: урок змішаного навчання

Особливості проведення

Змішане навчання поєднує у собі три різні форми засвоєння матеріалу, до яких належать : робота з учителем, самостійна робота учня та робота з інтернет- ресурсами в режимі онлайн. Ця модель уроку дозволяє обрати індивідуальний підхід, зважаючи на можливості та потреби кожного учня. Особливістю такого уроку є те, що ми можемо прослідкувати за зростом ефективності навчання, яке спричинене тим, що станції, на яких перебувають учні, мають різну складність завдань у залежності від навченості учня. Ті школярі, що перебувають на станції з найпростішими завданнями після їх виконання потрапляють на станцію з більш складними завданнями та зовсім іншими вимогами та методами їх виконання. Тоді як учень, що перебуває на найскладнішій станції, навчається новим формам виконання завдань, тим самим поглиблюючи вже отримані знання. Також ця форма уроку передбачає командну діяльність, що у свою чергу допомагає розвивати наступні навички та компетенції: вміння працювати в команді, відповідальність, ІТ- компетенцію та соціальну компетентність. Також робота в команді розвиває критичне та креативне мислення, сприяє розвитку емпатії та EQ. Важливим чинником є й економія часу як для учня, так і для вчителя, оскільки зустрічі відбуваються на стадіях обговорення матеріалу та його деталізації, а не вивчення з нуля.

Не можна також залишати поза увагою теорію поколінь Вільяма Штраусома та Ніла Хоувоме, за якою сучасні учні належать до Z-покоління (Gen-Z), які засвоюють краще візуалізовані матеріали, що не містять багато тексту, а також націлені на швидкий результат, що не потребує прикладання багатьох зусиль та значно краще сприймають інтернет-ресурси, аніж книжки. Найкраще ознайомитись з ефективними способами роботи із цим поколінням можна за допомогою складеної таблиці:

Вербальне	→	Візуальне
Сиди, слухай	→	Спробуй, побач
Вчитель	→	Фасилітатор
Командування	→	Співпраця
Не прикладні завдання	→	Світ, як книга
Зошити, книги	→	Команда та гаджети

Обладнання та підготовка

Комп'ютери, підключені до мережі інтернет, пристрій з можливістю читання QR-коду (смартфон, планшет), проектор.

Перед початком уроку підготуйте кабінет для його проведення у формі змішаного навчання.

Для цього Вам необхідно:

Об'єднайте столи у три групи для того, щоб сформувати **три станції**

Роздрукуйте назви станцій: **«Онлайн»**, **«Робота з учителем»**, **«Самостійна робота»**

Роздрукуйте інструктивну карту (Додаток 1) у трьох екземплярах та розкладіть по одній на кожну станцію.

Станцію **«Онлайн»** обладнайте **трьома або більше комп'ютерами** залежно від кількості учнів у групі, які підключені до мережі Інтернет та відкрийте на кожному з них програму Power Point.

Станцію **«Самостійна робота»** обладнайте комп'ютером та відкрийте на ньому шаблон ментальної карти у програмі **Popplet** за наступним посиланням <http://popplet.com/app/#/5285397> (необхідною умовою для даної програми є наявність на комп'ютері Adobe Flash Player, при його відсутності завантажте з браузера та встановіть його). Альтернативним завданням є створення ментальної карти не у програмі Popplet, а на аркуші паперу. Для цього покладіть на стіл аркуш А3, фломастери, маркери

- Учительський комп'ютер підключіть до проектора та відкрийте вікторину у **програмі Kahoot**, скориставшись наступним посиланням <https://play.kahoot.it/#/?quizId=716563fd-d44b-465c-8e12-5b0fd445163a>, згенеруйте код гри
- У класі розмістіть на видному місці **таймер**, щоб слідкувати за часом
- Роздрукуйте **QR-коди** для домашнього завдання та таблицю **«+, -, цікаво»** на кожного учня та роздайте їх на відповідному етапі уроку

Розробка

Ярослав Согор - вчитель СЗШ №7, менеджер культури, історик. Експерт з питань освіти ГО «Простір суспільних ініціатив», лектор. Спікер освітніх форумів

Хід заняття

Крок 1 (5 хв)

Формування диференційованих груп

Запропонуйте учням на попередньому уроці, на домашнє завдання опрацювати діалогові картки, що доступні за наступним QR-кодом чи посиланням <https://h5p.org/node/452094>.

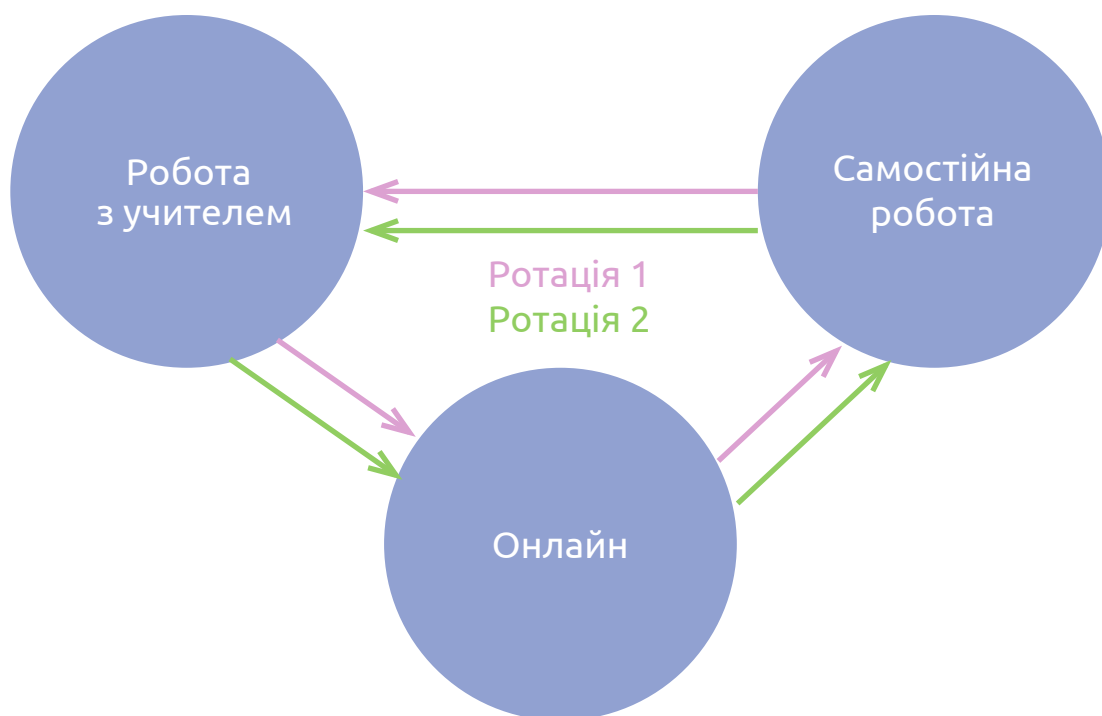
На початку уроку учні повинні пройти вікторину у програмі Kahoot, що буда складена на основі домашнього завдання.

Учитель відкриває дане посилання (<https://play.kahoot.it/#/?quizId=716563fd-d44b-465c-8e12-5b0fd445163a>) та запускає вікторину, що генерує код гри. Учні, вийшовши у програму kahoot.it, вводять код, своє ім'я та прізвище. Після проходження вікторини учитель отримує результати, за якими формує групи по стаціях, де група що набрала найменший результат переходить до станції **«робота з вчителем»**, учні з посереднім результатом - у станцію **«станція онлайн»**, а учні з найвищим результатом – у станцію **«самостійна робота»**.

Крок 2 (21 хв)

Робота на станціях

Після того як групи були сформовані, вони отримують інструктивні картки з детальним описом завдань які вони повинні виконати на кожній зі станцій. **(Додаток 1)** На кожній станції група учнів перебуває протягом **7 хв** та здійснює ротації за нижче поданою схемою, виконуючи відповідні завдання. Після ротації учні на станціях **«Онлайн»** та **«Самостійна робота»** продовжують роботу попередньої групи.

Крок 3 (15 хв)

Презентація роботи команд

Запропонуйте учням представити результати роботи на завершальній станції. Кожна група отримує на це 5 хв. Усі учні можуть обговорювати роботу та коментувати її, адже усі вони долучились до роботи кожної зі станцій. Учитель модерує процес.

Крок 4 (3 хв)

Рефлексія

Учні заповнюють таблицю.

Плюс (+)	Мінус (-)	Цікаво
Сюди записується все, що сподобалось на уроці: інформація, форми роботи...	Сюди записується все, що не сподобалось: здалося нудним, викликало неприйняття, залишилось незрозумілим...	Сюди записуються: цікаві факти, запитання, роздуми...

Крок 5 (1 хв)

Домашнє завдання

Пройдіть по маршруту Христини Хігер, використовуючи наступне посилання <https://lia.lvivcenter.org/uk/storymaps/chiger/> чи QR –код

зробіть фото-колаж із селфі на місцях її історії та замаркуйте їх на карті. Пояс-
ніть чому ви обрали саме ті місця у програмі POPPLET.

Додаток 1

Інструктивна карта

Виконайте завдання на трьох станціях і представте результат своєї роботи з
теми: **«Голокост»**

Додаток 1

Інструктивна карта

Ознайомтесь із текстами, скориставшись наступними QR-кодами:

Виконайте завдання на трьох станціях і представте результат своєї роботи з теми: **«Голокост»**

Станція «Онлайн» (7 хв)

Підберіть фотографії **із запропонованих статей** до відповідної теми.

Створіть презентацію, давши відповіді на наступні запитання:

1. Чи діти стають жертвами нацистського режиму?
2. Чи були небайдужі люди, що допомагали євреям?
3. У яких місцях євреї могли ховатись задля порятунку свого життя?
4. Чи вдалось комусь врятуватись? Чому?

Станція «Робота з учителем» (7 хв)

Дайте відповіді на наступні запитання:

Що таке Голокост?

Чому він виник?

Як місто рятувало євреїв?

Чому їх переслідують?

Що допомагало рятуватись?

Звідки світ про це дізнався?

Чому зелений светрик зберігається у Вашингтонському музеї?

Станція «Групова самостійна робота» (7 хв)

Використовуючи ментальну карту у програмі popplet, максимально доповніть її, за наступним шаблоном (<http://popplet.com/app/#/5285397>), затсосовуючи зашифровані у QR-коди статті.

На домашнє завдання опрацюйте діалогові картки, що доступні за QR-кодом чи посиланням <https://h5p.org/node/452094>.

Плюс (+)

Мінус (-)

Цікаво

Розробка

Ярослав Согор - вчитель СЗШ №7, менеджер культури, історик. Експерт з питань освіти ГО «Простір суспільних ініціатив», лектор. Спікер освітніх форумів

Як оприявнювати і персоналізувати спадщину винищених та виселених спільнот міста

Сценарій уроку

Сюжет

Підземний світ. Ті, хто вижив у львівській каналізації під час Голокосту

Рекомендації до імплементації уроку у шкільну програму

Предмет(курс): Історія України. 10 клас

Розділ програми

«Друга світова війна: перебіг і результати»

Тема уроку, на якій можна використати сюжет:

«Нацистський окупаційний режим: приклад України»

Виховна година, на якій можна використати сюжет і матеріали заняття:

«Як пов'язані війна і дитинство», «Пам'ять у місті та публічному просторі», «Як пам'ять про II світову війну розкриває нам насильство і людяність у минулому та у наш час», «Що можна дізнатися, гуляючи вулицями міста»

Обґрунтування і особливості проведення

Пропоновані матеріали спираються на історію родини, яка разом з іншими людьми рятувалась від насильства і смерті часів німецької окупації у II світовій війні та волею долі опинилися у каналізаційних комунікаціях м. Львова і змогла вижити під час Голокосту завдяки допомозі інших людей. Зміст пропонованого уроку чи позаурочного заняття побудований навколо історії єврейської дівчинки Кристини Хігер та її близьких у 1941-1943 рр.

Використання даного навчального матеріалу дозволить вчителям і учням на конкретному сюжеті зрозуміти глибину насильства і людяності, пам'ять про яке (не)зберігається у міському публічному просторі. Освітній потенціал даного заняття полягає не стільки у поглибленні фактологічних знань щодо нацистської окупаційної політики і Голокосту, скільки у можливості ширшого розуміння поняття «жертви» - «кати» - «рятівники», проблем полікультурного Львова у часи окупації, співвідношення різних видів пам'яті та забуття як проявів суспільного ставлення до минулого.

Заняття передбачає реальне чи віртуальне знайомство з маршрутом пересування, переховування та звільнення конкретних людей у «підземному світі» окупованого нацистами Львова. Знайомство на конкретному прикладі з трагічним досвідом минулого, насильства і людяності може мотивувати учнів до відповідального обговорення та формування власного ставлення до теми та її представленості у міському просторі як прояву суспільної пам'яті. Навчальний матеріал спирається на ресурс Центру міської історії Центрально-Східної Європи «Львів інтерактивний», а також системи запитань і завдань та додаткової історичної інформації.

Робота з історичними джерелами, як от фотографія музейного артефакту (експонату), окремих місць публічного простору, історичним матеріалами тощо може сприяти розуміння учнями складності минулого, історичного контексту проявів насильства і людяності у трагічних умовах, ролі поведінки та світосприйняття окремих людей. Учитель при проведенні заняття має володіти інформацією щодо того, наскільки учні обізнані з поняттям Голокост. Урок про долю Кристини Хігер може провести як вступний до теми Голокосту в Європі, на території СРСР та в Україні або після того, як учня ознайомляться із загальною інформацією про Голокост, його географію, періодизацію, методи і засоби, ідеологічну основу тощо. У першому випадку індивідуальна історія може створити мотивацію зрозуміти ширшу картину нацистського злочину, різних форм насилля, які застосовував нацистський окупаційний режим у Східній Європі, у тому числі в Україні. У другому варіанті урок допоможе учням зрозуміти, як за інформацією підручника ховається історія звичайних людей у незвичайні часи, як вчинки окремих осіб впливали на лише на їх власну долю, але й на життя/смерть інших.

Даний матеріал може вивчатися окремо, а може бути доповненим ширше відомою історією Анни Франк. У такому разі вчителю рекомендується скористатися матеріалами музею Анни Франк в Амстердамі (*1), або виданим українською мовою щоденником Анни Франк (*2). Також за наявності навчального часу і за умови підготовленості вчителя можна продовжити тему дитинства у часи Голокосту за іншими матеріалами львівського центру міської історії (*3). За можливості можна використати матеріали з офіційного сайту Музею Голокосту у Вашингтоні, США, «Заховані діти: страждання» (*4).

Очікувані освітні результати

Після початкового і фінального обговорення теми і проведення екскурсії «Підземний світ» учні зможуть:

- усвідомлено пояснювати поняття «терор», «нацистський окупаційний режим», «Голокост», «людяність», «полікультурне місто», «увічнення пам'яті»;
- на прикладі сюжету про переслідування родини Хігер та інших мешканців львівського гетто пояснювати суть і прояви насильства як головного інструменту війни та окупації;

- використовуючи історію Христини Хігер і Леопольда Сохи пояснювати
- багатогранність поняття «людяність» і аргументовано обговорювати те, як минуле пов'язане із сучасністю через місця пам'яті та ставлення суспільства до тих чи інших прикладів трагічного минулого;
- удосконалити навички аналізу історичних джерел різного типу, включаючи фотографії артефактів, історичні документи, уривки з мемуарів тощо;
- поглибити навички емпатії, критичного мислення, здатності виявляти причинно наслідкові зв'язки і пов'язаність індивідуального та суспільного досвіду;
- висловлювати власне ставлення до насильства як частини історії XX століття та до проблеми увічнення пам'яті щодо жертв насильства та прикладів людяності у трагічні періоди в сучасному міському просторі.

Ключові поняття і ідеї

Насилля, людяність, пам'ять як відповідальність, полікультурність, модерність, місто як місце пам'яті; контрверсійність пам'яті, Голокост.

Основні методи і прийоми

Для варіанту I: екскурсія, обговорення, аналіз інформації, робота з матеріалами сайту «Львів інтерактивний».

Для варіанту II: аналіз історичних джерел, групове та фронтальне обговорення, віртуальна екскурсія та робота з матеріалами сайту «Львів інтерактивний».

Необхідний навчальний час

Варіант I – 25-30 хв. без врахування часу на екскурсію за маршрутом «Підземний Львів»;

Варіант II – 45 хв.

Обладнання

Для варіанту II – проектор для показу фотографій, карти Львова та маршруту «Підземний Львів» або комплект роздрукованих фото і текстових джерел; доступ до інтернету

Урок може проводитися у двох варіантах, кожен з яких передбачає навчальні стратегії, спрямовані на розвиток історичної та громадянської компетентності, критичного мислення, емпатії:

Варіант I

За можливості проведення екскурсії у м. Львів за маршрутом «Підземний світ» проведіть початкове обговорення (кроки 1-2) у класі та запропонуйте ознайомитися з маршрутом на місцевості, звертаючи уваги на питання додатку 1, який пропонується заповнювати по ходу екскурсії на зупинках маршруту.

Варіант II

За умови проведення уроку без можливості провести екскурсії у Львові необхідний доступ до мережі Інтернет через комп'ютер вчителя або учнів чи через смартфони. Порядок опрацювання теми пропонується описом ходу заняття.

Хід заняття

1. (8-10 хв.)

Не повідомляючи відразу теми заняття, повідомте учням, що вони зможуть познайомитися з реальним свідком, який зберігає пам'ять про минуле вже більше 70 років.

Запропонуйте учням подивитися на фотографію зеленого светрика (роздрукуйте кольорове зображення, або виведіть його на екран за допомогою проєктора).

Повідомте, що цей светрик як артефакт зберігається в музеї у Вашингтоні, США (*5). Не повідомляйте учням і ученицям, чому сам присвячений музей.

Запитайте, стимулюючи різноманітність версій в обговоренні:

Чий це може бути светрик?

Що він може означати?

Чому він знаходиться в музеї?

Яким подіям чи явищам може бути присвячений музей?

Чому музеї зберігають подібні речі? Що символізує збереження тих чи інших речей у публічних музеях?

Яка роль музеїв у збереженні пам'яті?

Після вислуховування учнівських виловлювань повідомте, що цей светрик належав дівчинці Кристині Хігер, яка мешкала у Львові у 1935 – 1945 рр. Додайте, що цей светрик зберігається в музеї у м. Вашингтон, США, який присвячений історії Голокосту і містить безліч інших експонатів-артефактів, документів тощо, котрі розповідають про переслідування, знищення та виживання євреїв Європи у роки нацистської диктатури та II світової війни.

2. (3-5 хв.)

Продемонструйте обкладинку книги Кристини Хігер «Дівчинка у зеленому светрі» та вкажіть жанр книги – мемуари, тобто спогади. Додайте, що батько Кристини Ігнацій Хігер вів щоденник, записи з якого допомогли Кристині у дорослому віці пригадати те, що відбувалося у Львові з нею у 7- 8 річному віці.

Проведіть обговорення:

- Про що може бути книга Кристини Хігер?
- Про що може розповісти доросла людина, пишучи спогади про дитинство, яке пов'язане з жахливими подіями?

- Якою є підназва книги? Що для вас означає словосполучення «життя у морці»?

Повідомте, що цей зелений светрик дівчинці подарувала бабуся, і Кристина, чи як її називали у родині Крися або Кшися, пережила у цьому светрику найжахливіші 14 місяців свого життя, переховуючись від загрози знищення разом з молодшим братом і батьками, а також іншими 17 дорослими і дітьми, у каналізації Львова. Як розповідала пізніше Кристина, цей светрик став для неї талісманом, що допомагав вірити у визволення і краще майбутнє.

Запитайте учнів:

- Які причини могли спонукати людей разом з дітьми переховуватися в каналізації?
- Що могло бути найважчим у житті 7-8-річної дівчинки та її сім'ї під час переховування у каналізаційній системі великого міста?
- Чи могли люди, які переховувались під поверхнею території міста, вижити самотійно? Чому?

3. (15-20 хв.)

Запишіть на дошці чи на великому аркуші паперу дати (підготуйте заздалегідь):

30 червня 1941 року початок німецької окупації м. Львова

листопад-грудень 1941 року примусове переселення євреїв Львова до гетто відповідно до наказу німецької окупаційної адміністрації

1942-1943 рр. масові страти, депортації та вивезення у Янівський табір смерті мешканців гетто, перш за все дітей, жінок та літніх людей

червень 1943 року початок ліквідації Львівського гетто, втеча маленької частини мешканців через каналізацію та іншими шляхами

23- 27 липня 1944 року вступ Радянської Армії до Львова

Бажано, аби ці дати були на видноті, поки учні проводять віртуальну екскурсію чи вивчають у класі матеріали заняття.

Покажіть на карті район Львова, де нацисти зробили єврейське гетто.

Запропонуйте ознайомитися з історією родини Хігер із сайту Центру міської історії Центрально-Східної Європи [«Львів інтерактивний»](#), або перекажіть історію у вигляді міні лекції, якщо немає доступу до інтернету.

Попросіть заповнити роздрукований із запитаннями (**додаток 1**) у випадку можливої екскурсії маршрутом «Підземний світ» або за матеріалами сайту. Якщо це технічно складно, можна питання вивести на екран. За можливості покажіть портрет родини Хігерів та Леопольда Сохи (*6).

- Ким були члени сім'ї Хігер?
- Про що свідчить той факт, що вони мешкали у центрі міста?
- Які історичні події/процеси відбувалися у Львові протягом 1939-1944 років?
- Що стало причиною того, що родина опинилася у гетто?
- Як і з якою метою вони дісталися до каналізаційних труб? Чи добровільним чи вимушеним було переховування Христини та її родини, а також інших людей, у таких умовах?
- З чим зустрілися дорослі і діти у підземній частині львівських комунікацій?
- У чому була найбільша загроза для родини Хігер та інших людей, що ховалися разом з ними?
- Завдяки чому вижили Христина, її рідні та інші люди протягом 14-місячного (424 денного) перебування у каналізаційних трубах Львова?
- Як вони зустрілися зі своїм рятівником? Ким був Леопольд Соха?
- Чи безпечною для Леопольда Сохи була його допомога євреям, що ховалися у темряві каналізації? Чому? Якими були мотиви його допомоги людям?
- Як такий досвід, обставини життя, могли вплинути на дитину та на дорослого?

Додатково попросіть занотувати два найбільш вражаючих факти чи викликані почуття від цієї історії.

Утворіть пари або малі групи не більше 5 осіб та попросіть обговорити нотатки та пояснити свій вибір. Звертайте увагу учнів на потребу уважного вислуховування одне одного. Зверніть увагу на те, що історія є емоційно насиченою, допомагайте учням у групах підбирати слова і словосполучення, які відображають їх почуття, враження, думки з приводу історії. Звертайте увагу на історичне тло подій.

Організуйте представлення результатів обговорення в групах. Випишуйте на дошці чи великому аркуші паперу ключові слова чи словосполучення, які використовують учнів під час розповіді. Якщо з різних груп лунають схожі пропозиції, наприклад, відчай, надія, взаємодопомога, зневіра, людяність тощо, підкреслюйте ці поняття.

Зверніть увагу на те, що завдяки зусиллям батьків та рятівників Кристина та її маленький брат Пауль(Павло) вижили, однак дослідники повідомляють, що під час Голокосту загинуло біля 90% дітей від народження до 15 років, і що це складає близько 1,5 млн. осіб. Ці цифри можна записати на дошці. Не обговорюйте саме цієї інформації, запропонуйте паузу в 20- 30 секунд для обдумування учнями цієї статистики.

4. (10 хв.)

Проведіть прикінцеве обговорення.

Запитайте учнів:

- Чия це історія (українська, польська, єврейська, німецька, радянська)? Чому?
- Чому Леопольд Соха та його співробітник Стефан Врублевський з дружинами отримали звання «праведників народів світу»?
- Чому, на ваш погляд, у Львові нема пам'ятника Леопольду Соха та іншим рятівниками євреїв? Чи потрібен такий пам'ятник? Чому? Як би він міг виглядати?
- Чого більше в історії сім'ї Кристини Хігер – насильства чи людяності? Обґрунтуйте свою думку.

Варіант завершення заняття,

побудованого на сюжеті про історію Кристини Хігер. **(10-12 хв.)**

- Запропонуйте учням уявну прес-конференцію головних героїв цієї історії: попросіть підготувати індивідуально, у парах чи малих групах питання, які підлітки хотіли б поставити Кристині, її батькам, Леопольду Соха та його дружині.
- Попросіть учнів записати ці питання на великому аркуші паперу.
- Запропонуйте учням за бажанням відповісти на деякі запитання «від імені» героїв цієї історії?

Підведіть підсумок методом незакінченого речення:

Для мене історія Кристини Хігер - це

- 1 Див. офіційний сайт музею «Дім Анни Франк» - <https://www.annefrank.org/en/anne-frank/>,
а також освітні матеріали, підготовлені співробітниками музею (англ.мовою) -
режим доступу: <https://www.annefrank.org/en/education/>.
- 2 Див. Сховище. Щоденник у листах. Анна Франк. — Харків: «Віват», 2016. — 384 с.
- 3 Див. Дім Барбари - режим доступу: <https://lia.lvivcenter.org/uk/storymaps/jewish-lviv/>
- 4 Режим доступу до електронної енциклопедії Голокосту на сайті музею: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/hidden-children-hardship>
- 5 див. United States Holocaust Memorial Museum – <https://www.ushmm.org/>
Режим доступу <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/artifact/childs-sweater-worn-in-hiding>;
також можна прослухати історію того, як кофтинка опинилася в музеї як артефакт - режим доступу
<https://www.ushmm.org/collections/the-museums-collections/curators-corner/a-cherished-object-kristinekerens-green-sweater>
6. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/6/66/LeopoldSocha_%28photo%29.jpg

Розробка

Ірина Костюк - методистка ЛОІППО, тренерка Освітньої платформи «Критичне мислення», співавторка та освітня редакторка навчально-методичних посібників для вчителів і учнів та інших публікацій з історичної та громадянської освіти, Амбасадор Європейської Асоціації історичної освіти EUROCLIO.

Дитинство у часи Голокосту – історія Кристини Хігер

Підземний світ Львова у часи нацистської окупації

Ким були члени сім'ї Хігер? _____

Про що свідчить той факт, що вони мешкали у центрі міста?

Які історичні події/процеси відбувалися у Львові протягом 1939-1944 років?

Що стало причиною того, що родина опинилася у гетто?

Як і з якою метою вони дісталися до каналізаційних труб? Чи добровільним чи вимушеним було переховування Христини та її родини, а також інших людей, у таких умовах? _____

З чим зустрілися дорослі і діти у підземній частині львівських комунікацій?

У чому була найбільша загроза для родини Хігер та інших людей, що ховалися разом з ними? _____

Завдяки чому вижили Христина, її рідні та інші люди протягом 14-місячного (424 денного) перебування у каналізаційних трубах Львова?

Як вони зустрілися зі своїм рятівником? Ким був Леопольд Соха?

Чи безпечною для Леопольда Сохи була його допомога євреям, що ховалися у темряві каналізації? Чому? Якими були мотиви його допомоги людям?

Як такий досвід, обставини життя, могли вплинути на дитину та на дорослого?

Говорити про недавні неактуалізовані сюжети історії міста. Сценарій уроку

Сюжет

Вижити у 90-х

Імплементація в шкільну програму

Розділ програми **інтегрованого курсу «Україна і світ», 11 клас.**

6. Україна в сучасному світі. Тема уроку, на якій можна використати сюжет:

1. «Економіка: між ринком і державним капіталізмом. Соціально-майнові контрасти» (згідно програми інтегрованого курсу)

Історія України. 11 клас. Розділ 5. Становлення України як незалежної держави. Тема уроку, на якій можна використати сюжет:

2. «Економіка України в 1991–1998 рр.» (згідно програми курсу історії України)

Виховна година для учнів 8-11 кл, на якій можна використати сюжет і матеріали заняття: «Що ми (не)знаємо про життя наших батьків і бабусь-дідусів»

Обґрунтування та особливості проведення

Пропоновані матеріали спираються на унікальну розробку Центру міської історії Центрально Східної Європи «Вижити у 90-х» і можуть стати у нагоді вчителям історії та старшокласникам, які бажають отримати більше знань про повсякденний досвід українців у перші роки після розпаду СРСР та здобуття Україною незалежності. Вивчення історії повсякденності є популярним напрямком не лише спеціальних історичних студій, але й частиною картини минулого, яку здобувають завдяки шкільній історії. Даний модуль може надати старшокласникам уявлення та знання про щоденне життя городян у 1990-ті роки на прикладі історій м. Львова, створити контекст для розуміння особливостей публічного та приватного простору, в якому зростали їх батьки чи більш старше покоління. Освітній потенціал даного заняття спрямований на розуміння багатоманітності досвіду минулого, його неоднозначність, на взаємопов'язаність економічного, політичного, культурного аспектів суспільного буття та їх трансформацію, а також на роль окремих артефактів у реконструюванні широкої історичної картини.

Для проведення заняття потрібно, аби в учнів був доступ до Інтернету та можливість працювати із сторінкою проекту <http://90s.lvivcenter.org/uk/dictionary/>.

Методичні рекомендації пропонують один з варіантів проведення уроку/ заняття з використанням матеріалів проекту «Вижити у 90-х» і спрямовані на вчителів і учнів, ознайомих із інтерактивними методами навчання. Для успішного проведення/модерування заняття вчителі має ознайомитися з усіма матеріалами проекту

Очікувані освітні результати

Після ознайомлення з матеріалами проекту учні зможуть:

- усвідомлено пояснювати поняття з історії повсякденності 1990-х рр. та контекст їх використання;
- пояснювати взаємозв'язки економічних та соціально-культурних явищ і процесів, що супроводжувати трансформацію українського суспільства у початковий період незалежності;
- на конкретних прикладах пояснювати особливості повсякденного життя городян в даний період;
- набути навички роботи з усною історією як методом вивчення минулого;
- набути навички укладання віртуальної та реальної екскурсії за запропонованим алгоритмом;
- виробити та висловлювати власне ставлення до процесів трансформації українського суспільства протягом 1990-х рр. та до історії повсякденності як складової історичного знання.

Ключові поняття і ідеї

Місто, полікультурність, модерність, трансформація, історія повсякденності, пам'ять.

Основні методи і прийоми

Робота в групах, віртуальна екскурсія, інтерв'ювання.

Необхідний навчальний час 45-60 хв.; 60-90 хв.

Обладнання

Доступ кожного учня та учениці до матеріалів сайту через смартфон чи ПК

<http://90s.lvivcenter.org/uk/dictionary/> та <http://90s.lvivcenter.org/uk/places/?locid=70> Підготовлені карти з буквами алфавіту (30).

Великі аркуші паперу, фломастери, маркери

Хід заняття

Варіант 1.

1. Повідомте, що на уроці буде вивчатися повсякденне життя українців у 1990-х роках. Повідомте, що головним джерелом вивчення будуть матеріали проекту «Вижити у 90-х» Центру міської історії. Запитайте, як учні розуміють назву проекту та що саме може бути предметом вивчення. Симулюйте різноманітність висловлювань. (2 -4 хв.)
2. Запропонуйте учням і ученицям з 30 паперових карток з буквами алфавіту вибрати одну картку на вибір (можна скористатися барабаном як для лото). Якщо учнів у класі менше, аніж букв, можете або запропонувати обрати по дві картки, або обмежитися тими буквами, які учні випадково обрали. (2 -4 хв.)
3. Дайте учням завдання самостійно ознайомитися зі словниковим описом понять згідно обраної букви. Якщо на цю букву є більше, ніж одна словникова стаття, то запропонуйте учням самостійно обрати, яке саме поняття вони будуть вивчати. (5-7 хв.)
4. Попросіть учнів визначитися щодо того, яку саме сферу суспільного життя відображає слово зі словника, з яким вони знайомилися. Запропонуйте об'єднатися в групи з назвами «економіка», «культура», «суспільні зв'язки», «молодь/ діти». Допоможіть утворити приблизно однакові за чисельністю групи та визначитися із належністю поняття до тієї чи іншої сфери. Наприклад, «Революція на граніті» може бути у групі «суспільні зв'язки», а може бути у групі «молодь/ діти». Так само «валютчики» можуть потрапити до групи «економіка», а можуть бути у групі «суспільні зв'язки». (5-7 хв.)
5. Попросіть учнів у групах розповісти одні одним про явище чи процес, які описують певні словникові статті, та підготувати спільну розповідь однокласникам про сферу суспільного життя, виписуючи на великий аркуш паперу ті поняття, за допомогою яких вони дізналися про недалеке минуле. (10-15 хв.)
6. Організуйте представлення роботи груп (по 4-5 хв.).
7. Проведіть обговорення (10-12 хв):

Що нового ви дізналися про повсякденне життя українців у 1990 -х роках? Важливість проекту «Вижити у 90-х»? Що саме і чому люди пам'ятають із минулого?

8. Запропонуйте учням в якості домашнього завдання обрати одне-два поняття зі словника епохи і взяти міні-інтерв'ю у батьків чи інших членів родини, близьких дорослих щодо їх розуміння цього поняття. Повідомте, що обов'язковою умовою міні-інтерв'ю мають бути конкретні приклади із життя родини у цей період.
9. Запропонуйте учням за допомогою інтерактивної карти <http://90s.livcenter.org/uk/places/> укласти уявний маршрут (з трьома-чотирма об'єктами) екскурсії для однолітків із інших країн з використанням понять зі словника епохи. Знайдіть можливість представлення цих віртуальних маршрутів на іншому занятті чи в позаурочний час. Обов'язковою умовою представлення результатів міні-інтерв'ю чи віртуальних екскурсій має бути обговорення того, чого саме учні та учениці дізналися і навчилися.

Розробка

Ірина Костюк - методистка ЛОІППО, тренерка Освітньої платформи «Критичне мислення», співавторка та освітня редакторка навчально-методичних посібників для вчителів і учнів та інших публікацій з історичної та громадянської освіти, Амбасадор Європейської Асоціації історичної освіти EUROCLIO.

ОГЛЯДИ

Метод сторітелінгу у школі

Викладаючи історію у школі, а також спілкуючись з колегами вчителями, я приходжу до висновків, що, де-факто, одним із основних завдань історичної середньої освіти є підготовка учня до здачі тестів ЗНО. Що, в свою чергу, трансформує завдання цього предмету у зазубрення дат та подій. Також, переглядаючи чинні державні програми, ми можемо прослідкувати те, що хоч і виділяється мізерна частина вчительських годин на культуру, однак майже вся історія зосереджена на державницькому напрямі української історіографії.

Навчальна програма містить великий обсяг інформації, який учень повинен засвоїти за обмежену кількість годин, не говорячи вже про обговорення з учнями історичних проблем та розвитку сучасних компетентностей, таких, як історична, і всі її складові та інші дотичні до неї, залишати поза увагою які ми просто не маємо права, оскільки саме від них залежить затребуваність дитини тепер і працівника для майбутнього ринку праці, а також цінностей та поглядів, які закладаються в учнів на цьому предметі. Поза вище сказаним традиційні старі методи та форми проведення уроку, які у значній своїй мірі не змінюються вже кілька десятиліть, не відповідають потребам сучасного учня – представника покоління Z, через що, на мою думку, і знижується рівень вмотивованості до навчання та пізнання нового.

Всі вище перелічені фактори створюють низку проблем для комфортного викладу історії, а також частково стирають її основного діяча – пересічну людину із своїми думками, баченнями, емоціями, переживаннями.

Одним із пріоритетних завдань, яке стоїть перед нами, вчителями, це мотивувати сучасного учня до навчання та розвивати його знання і компетенції, при цьому ця робота не повинна займати весь вільний час та бути приємною.

У цьому проекті ми намагалися показати історію через дещо інших дискурс, піднімаючи складні питання, які зазвичай опускаються, та показати деякі історичні події, які залишили свою спадщину у Львові, та розвивати усвідомлення спільної відповідальності перед минулим. Адже історія, це не лише про події і дати, а й про людину, її цінності, мораль, та емоції у історичному часі. Ми закликаємо до дослідження історії не через лінійний та державницький підходи, а з людиноцентричним баченням через призми людяності, насильства, полікультурності та дитинства, оскільки ці наскрізні лінії є невід’ємними атрибутами людського існування, які зазвичай опускаються у вивченні та обговоренні. Власне, зважаючи на вище перелічені фактори, ми заохочуємо до розвитку у учнів історичної компетентності та усіх її складових, а також

критичного та креативного мислення, а також розвитку емоційного інтелекту. Далі нами пропонується ряд модельних уроків, які, підважуючи складні питання про спільну спадщину на прикладах історичних подій та їх учасників, дозволять Вам використати їх при розгляді тем згідно чинної навчальної програми, а також застосувати запропоновані інструменти та інструкції до них для власних розробок уроків у будь-якій темі чинної навчальної програми.

Однією зі складних тем у шкільній програмі історії є питання подій «Листопадового чину» та українсько-польської війни. У шкільних підручниках ця подія подається через призму державницької історії, коротко розповідаючи про державних діячів цього періоду, та зосереджена на політичній історії. Майже не згадується польський історичний контекст, який, на нашу думку, є важливим, зважаючи хоча б на те, що серед міщан польський прошарок у Львові мав значну перевагу, а саме місто залишалося поліетнічним, а його жителі співжили та творили його історію разом й мали значний вплив на формування ціннісних орієнтирів та культурних практик. Тому ми вважаємо, що виключати з історичного контексту прошарки населення за будь-якими ознаками в навчальній програмі є не зовсім доречно. Українська історіографія часто розглядає ці події, як втрачену спробу відновити свою незалежність та побудувати державу, а також формування образу героїчного захисту та боротьби української армії. Використовуючи ресурс [«Місто на лінії»](#), основною ідеєю якого є показати (не)уявні лінії, що прорізають міський простір, конфліктами, пошуками порозуміння, змінами владних структур. Та, у свою чергу, безперечно впливали на життя та відносити цивільного населення та ставили перед ним нові виклики : з однієї сторони, складні питання національного державотворчого характеру, а з іншого - буденні : з продовольством, безпекою, транспортом, тощо... . Це все, очевидно, відобразилося на стосунках у сім'ях, серед сусідів, родичів, і хоч Ціцеронове «Історія – вчителька життя» мало чого навчає насправді, ці події повинні служити добрим уроком для нас сьогодні. А виклад цих подій не може бути акцентований лише на політичному полі. І ми пропонуємо підважувати питання про те, чого нас вчать ці події, та говорити про те, для чого і як слід про них пам'ятати.

«На цьому цвинтарі поруч лежать колишні однокурсники, однокласники, сусіди і родичі. Одні – під українським тризубом. Інші – під польським орлом. У нас достатньо гідності, щоб не переписувати трагічні сторінки історії і достатньо мудрості, щоб зробити правильні висновки»¹

Для того щоб цей матеріал не виглядав сухим викладом, а також був цікавим для сучасних учнів й допомагав розвинути історичну компетентність з усіма її складовими та сприяв вдосконаленню навичок критичного мислення та розвитку емпатії, ми пропонуємо застосувати метод сторітелінгу (детальніше

1 Віктор Ющенко, На відкритті меморіалу 24.06.2005. Взято за: <http://november1918.lvivcenter.org/uk/themes/rituals/>

про сторітелінг ви можете дізнатись за наступним посиланням: <https://intboard.com.ua/blog/stortelng-tskava-rznovidnst-opovd/>).

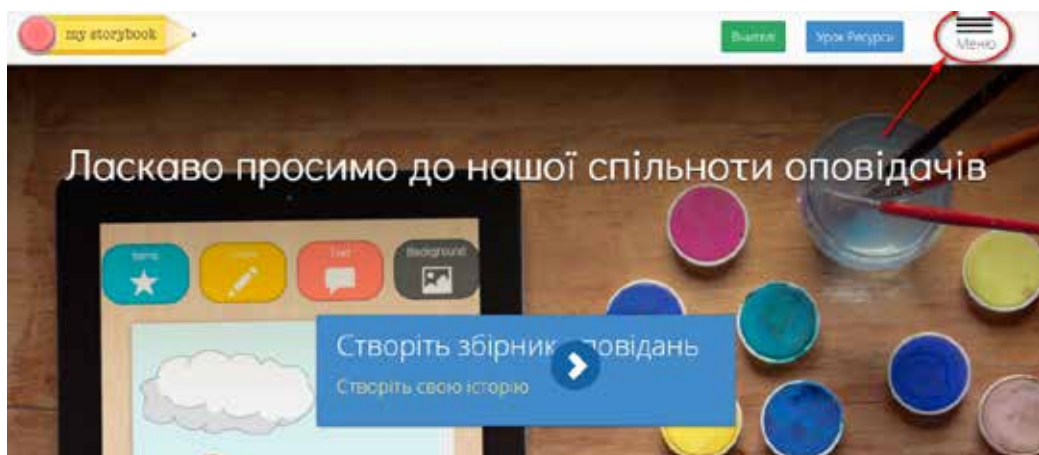
За допомогою он-лайн ресурсу Mystorybook (<https://www.mystorybook.com/>). На мою думку, це чудовий ресурс для створення розповідей як під час уроків, так і для домашніх завдань. Що не лише зробить урок цікавішим, нестандартним, а також допоможе учням розвивати поза історичною такі компетентності як : інформаційно-цифрова, соціальна та громадська компетентності і загальнокультурну грамотність, які прописані у концепції «НУШ»².

Говорячи на уроці про події листопадового зриву, ми пропонуємо задати на домашнє завдання вправу про вигадану дівчину Марію, яка живе у Львові в українсько-польській сім'ї та стає очевидицею подій 1918 року. За допомогою цієї вправи учні також розвиватимуть емоційний інтелект та емпатію. Вони матимуть унікальну нагоду співпереживати разом з героїнею тогочасні події та стати творцями історії, застосовуючи факти, дати та описуючи події, передбачені навчальною програмою. З власного досвіду можу сказати, що після виконання вправ такого типу учні значно краще засвоюють, аналізують та синтезують навчальний матеріал, адже вправи такого типу не передбачають сухе зазубрення матеріалу з думкою: «А для чого мені це потрібно?».

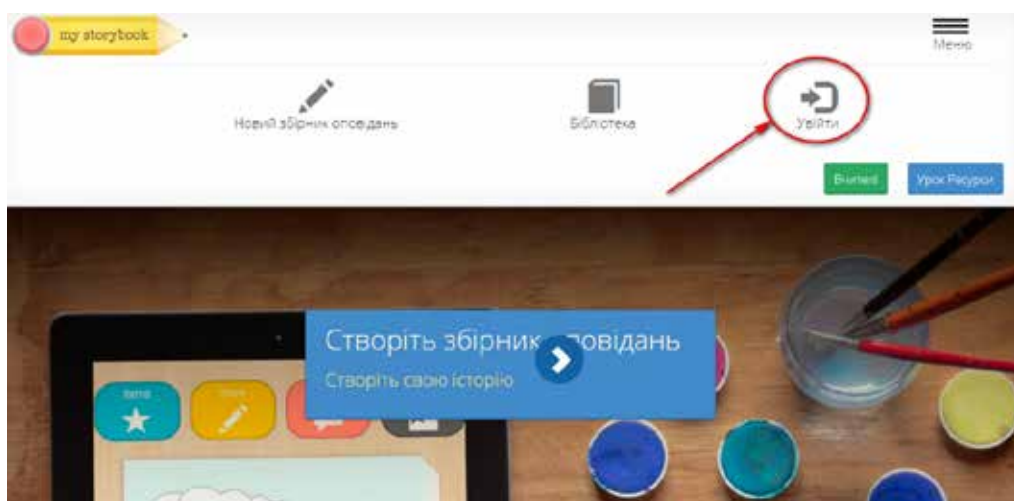
Також ви можете використати даний ресурс для розробки власних сторітелінгових вправ, користуючись наступними інструкціями:

Для того, щоб створити вправу Вам необхідно:

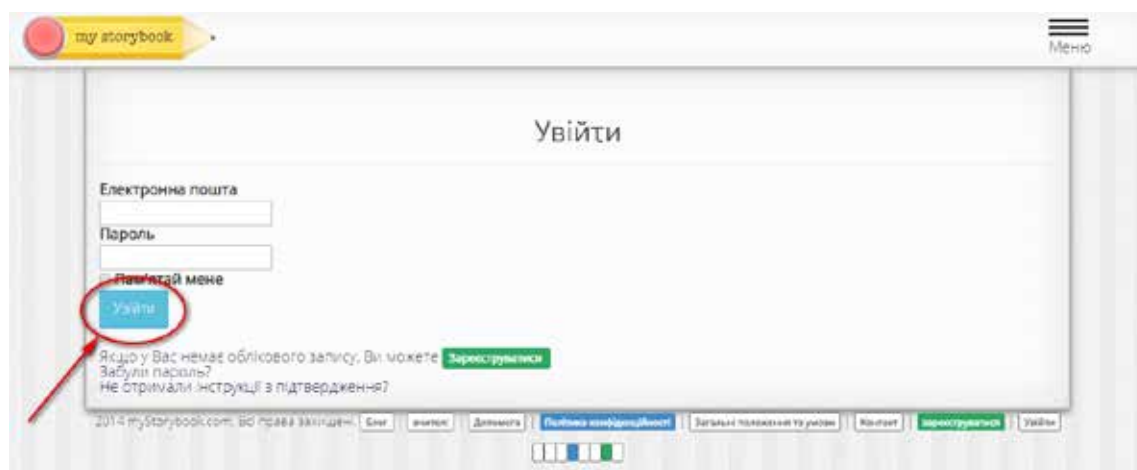
1. Перейти за посиланням <https://www.mystorybook.com/>
2. Перед Вами відкриється головна сторінка програми My Storybook, де треба обрати Меню.

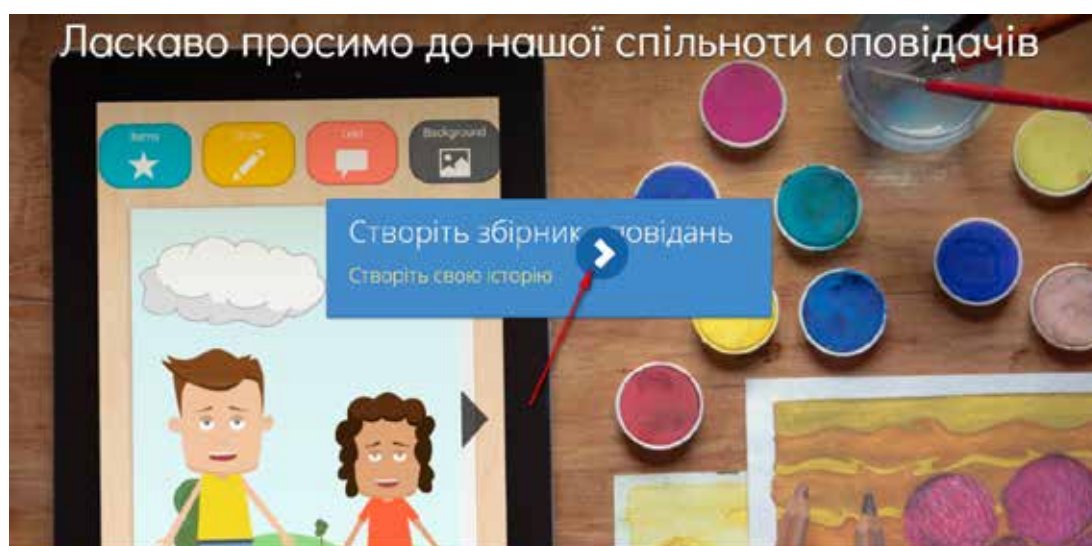
3. Необхідно увійти в програму.

4. Заповнити аплікаційну форму та увійти.

5. Після успішної реєстрації Ви можете створювати свої історії.

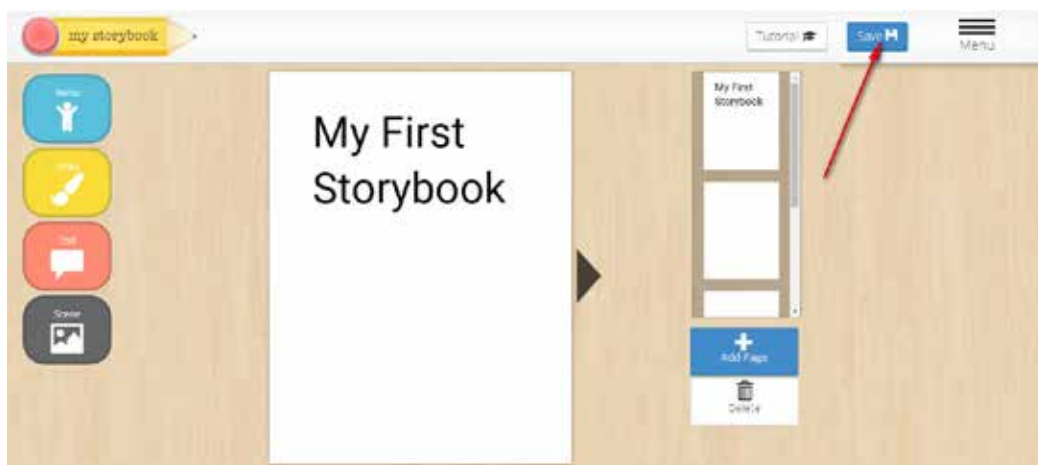
6. Перед Вами відкриється діалогове вікно, де Ви зможете обрати персонажів історії, ландшафт, оформити обкладинку своєї книги, написати текст, вставити світлини, які Вам необхідні.

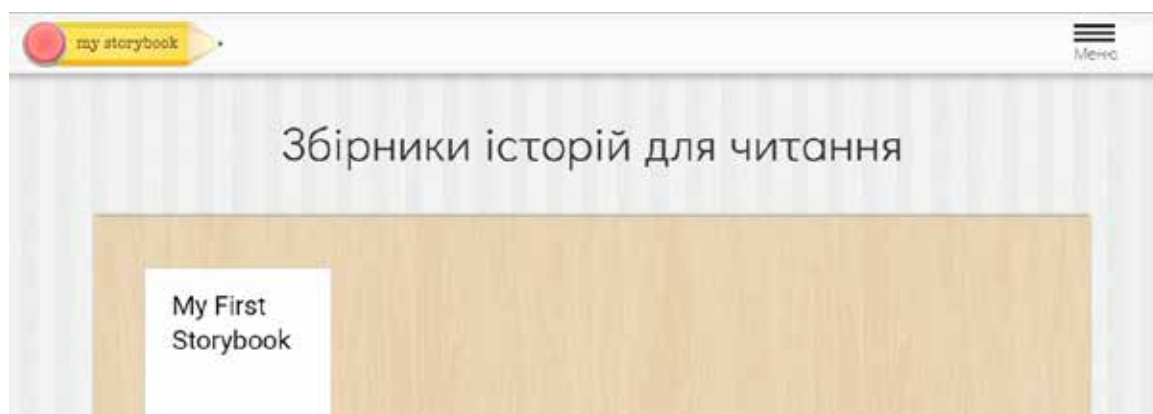
7. Ви маєте можливість додавати чи видаляти сторінки у книзі, їх редагувати та міняти місцями.

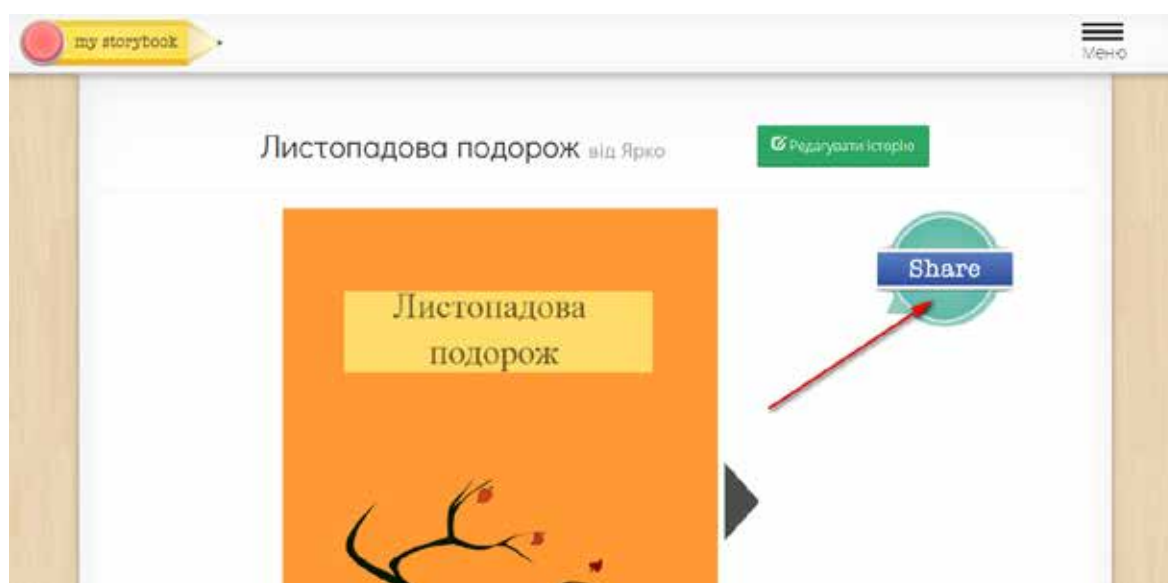
8. Після написання історії необхідно її зберегти.

9. У Меню обрати Бібліотека і перед Вами відкриється полиця Ваших книг та книг спільноти, які Ви можете читати та доповнювати.

10. Поділитися своєю історією, щоб вона була доступна для перегляду та редагування іншими людьми.

11. Творчості та натхнення Вам!

Ярослав Согор - вчитель СЗШ №7, менеджер культури, історик. Експерт з питань освіти ГО «Простір суспільних ініціатив», лектор. Спікер освітніх форумів.

Як говорити з дорослими про історію XX століття?

Як творити усну історію?

Усна історія як феномен сучасності виникла 60 років тому — її власна історія почалася тоді, коли тисячі американських солдатів поверталися з фронтів Другої світової війни. Вони були свідками тих подій, а їхні спогади стали цінністю для дослідників. Цей травматичний досвід великої кількості людей позначився на американському суспільстві. Якщо раніше вважалося, що історія — це те, що роблять великі люди, й інтерв'ю варто брати лише у визначних особистостей, то цього разу зацікавив досвід простих солдат, які повернулися з війни. 40–50-ті роки XX ст. теоретики усної історії назвали ренесансом спогадів: спогади стали об'єктом дослідження.

Зазвичай усна історія вважається методом запису свідчень та результатом запису — розповідь свідка, очевидця, людини, яка має спогади про минуле. Порівняно з класичним журналістським інтерв'ю усна історія цікавиться персональними поглядами, згадками й емоціями. Зміст таких інтерв'ю — спогади про минуле, а не коментарі про сучасність. По-друге, інтерв'ю зі свідками тривають довго — інколи дві, три, чотири години, аби оповідач розповів якомога більше фактів зі свого життя.

Правила інтерв'ю: як готуватися?

Перш ніж розпочинати інтерв'ю, варто розуміти, про що саме буде усна історія, адже залежно від мети виокремлюються два основні види інтерв'ю. По-перше, пише українська дослідниця усної історії Гелінада Грінченко в посібнику «Усна історія: Методичні рекомендації з організації дослідження», це біографічне інтерв'ю, яке ще називають наративним. У цьому випадку мають на увазі розповідь про історію життя, покликану вивчити суб'єктивне сприйняття минулого. Другий вид інтерв'ю — проблемне (тематичне, сфокусоване). Його основна мета — вивчити переживання людиною певної історичної події, ситуації чи явища.

Попри цю відмінність, правила проведення інтерв'ю спільні для обох видів. Базові правила — принципи усної історії — розроблено 2009 року Міжнародною асоціацією усної історії. Вони стосуються правил проведення інтерв'ю й визначають, як потрібно готуватися, як його проводити та які обов'язки інтерв'юера.

Усна історія вимагає ґрунтовної підготовки: як змістовної (потрібно володіти темою, знати історію), так і до процесу (бути комунікабельним, розуміти, коли варто ставити питання тощо).

- Перш ніж починати роботу, інтерв'юеру слід дізнатися, як проводити інтерв'ю із застосуванням методу усної історії.

- Інтерв'юери повинні заздалегідь домовитися про місце зберігання усної історії — найкраще її зберігати в архівах та інших відкритих сховищах даних.
- Інтерв'юери мають змістовно підготуватися до інтерв'ю: дізнатися більше про оповідача, тему, ширший історичний контекст.
- Після цього інтерв'юер повідомляє оповідачеві тему інтерв'ю та отримує на нього згоду.
- Одним із важливих етапів підготовки до усної історії є попередня зустріч інтерв'юера та оповідача. Під час цієї зустрічі уточнюються можливі запитання, інтерв'юер дізнається більше про оповідача, а оповідач — про мету інтерв'ю.
- Інтерв'юер має підготувати перелік питань і тем, проте під час інтерв'ю він може виходити за їхні рамки, щоб отримати глибші відповіді.

Правила проведення інтерв'ю

Інтерв'ю треба проводити в тихому приміщенні, уникаючи сторонніх звуків та інших подразників. Та коли йдеться про важливі для історії звуки, як-от гортання сторінок альбому, звучання музичного інструменту тощо, їх варто записати. В ідеалі усну історію варто записувати вдома в героя-оповідача, тому що там людина почувається більш комфортно, вона може взяти альбом і показати його. Це ідеальне місце для усної історії. Можна також домовитися про нейтральну територію.

Інтерв'юер розпочинає інтерв'ю (запис) зі вступу, в якому зазначає імена інтерв'юера та оповідача, дату й місце проведення, а також тему. Завдання вступу — сфокусуватися під час інтерв'ю на чітко визначеній темі.

До початку інтерв'ю потрібно узгодити його тривалість. Інтерв'юер повинен стежити за часом і мати на увазі, що оповідач може втомитися й у будь-яку мить припинить інтерв'ю. Якщо ж оповідач може й хоче говорити далі, розмова повинна тривати.

Інтерв'ю повинні проводитися згідно з попередньою угодою з оповідачем; інтерв'юери мають поважати право оповідачів відмовлятися говорити на певні теми, обмежувати доступ до інтерв'ю та залишатися анонімом; інтерв'юери можуть ставити додаткові запитання поза темою інтерв'ю, щоби мати якомога ґрунтовніший запис; слід прагнути, щоби запис містив відверту інформацію, яка має значну цінність.

Інтерв'юер повинен отримати від оповідача підписану згоду на збереження та / або розповсюдження запису інтерв'ю та інших отриманих у процесі інтерв'ю матеріалів.

Не влаштовувати допиту. Коли ви бачите, що людина втомилася, краще розмову завершити або перенести на інший час. Людина має почуватися психологічно комфортно. Ви повинні поважати людину, яка погодилася й приділила свій час.

Не оцінювати слів оповідача. Не казати: «Чому ви не зробили так?», «Я б на вашому місці так вчинив». Ви маєте активно слухати й реагувати, тому що ін

терв'ю — це взаємодія. Але інтерв'юер не має виказувати свого ставлення до слів оповідача. Перше й основне правило — не нашкодити. Людина не повинна почуватися використаною.

Не перебивати. Людину бажано не перебивати, особливо після першого запитання, коли оповідач розповідає про себе і своє життя. Інколи людина використовує паузу, щоби сказати щось дуже важливе. Якщо ви поставите запитання в цей момент, можна втратити дуже цінну інформацію. Але якщо ви розумієте, що людина відходить від теми, під час паузи можна поставити запитання: «Так. Це важливо. Але давайте поговоримо про це після розмови, а зараз повернімося до теми, про яку ми говорили до цього». Так ми втручаємося лише в тих випадках, коли людина говорить про щось, що взагалі не стосується теми.

Не відволікатися. Інтерв'ю — це взаємодія. Не можна відволікатися, оповідач це зафіксує й це вплине на хід розмови. Крім того, йдеться про мову тіла, за якою також потрібно спостерігати: як людина сидить, як дивиться, чи комфортно їй та інтерв'юеру — це безпосередньо впливає на хід і результат розповіді.

Закінчувати інтерв'ю на позитиві. Під кінець розмови потрібно намагатися вивести людину на універсальні й приємні теми. Можна, наприклад, повернутися у спогади про дитинство, якщо воно було щасливим, чи розпитати про дітей, онуків.

Які питання ставити

Стандартних питань усної історії не існує. Все залежатиме від того, яку теми ви обрали та з ким розмовлятимете. Однак дослідники наголошують, що кожне інтерв'ю можна починати з питання про життя людини, наприклад: «Будь ласка, розкажіть про своє життя та свою сімейну історію; ми зацікавлені у вашому житті в цілому, всьому, що трапилося з вами». Відповідь на це запитання дослідники називають «основною оповіддю». В цей момент інтерв'юер не ставить питання, однак він / вона можуть ставити мотивуючі запитання на кшталт «І що потім трапилося?», якщо в процесі розповіді виникла пауза.

Ця частина інтерв'ю, пише Г. Грінченко, без діалогу, тобто є виключно розповіддю оповідача. Інтерв'юер підтримує оповідача жестами й мімікою. Він також може використовувати нейтральні заохочувальні слова, до прикладу: «розумію», «так-так, звісно», «справді» (але не «який жах!», «що ви кажете!» тощо).

Після «основної оповіді» починається друга фаза інтерв'ю, коли інтерв'юер запитує про окремі етапи життя людини чи якісь ситуації, про які оповідач згадував у своїй розповіді. Наприклад, Габріель Розенталь у статті «Цілющий ефект сторітелінгу: про умови цілющого сторітелінгу в контексті досліджень та розповідання історій» рекомендує такі запитання: «Ви можете розповісти мені більше про те, коли ви були... (дитиною, в школі тощо)?», «Ви можете розповісти мені більше про своїх батьків?», «Ви можете пригадати ситуацію, коли хтось говорив про цю подію?» Авторка статті також рекомендує під час

розпитування про складні моменти життя оповідачів вживати умовний спосіб: «Можливо, ви могли б розповісти детальніше про?..» чи «Можна, я запитаю вас про час, коли ви?..»

Джудіт Мойєр у посібнику «Покрокова інструкція до усної історії» наводить такі рекомендації щодо інтерв'ю за методом усної історії: «Спочатку ставте прості біографічні питання. Ставте персональні, емоційні запитання. Закінчувати інтерв'ю також бажано простими, легкими запитаннями. Щоразу ставте лише одне питання. Будьте хорошим слухачем, показуйте, що ви зацікавлені в розповіді. Питайте про конкретні випадки, приклади, якщо оповідач говорить про загальні речі. Уточнюйте значення слів, яких ви не розумієте».

Після запису інтерв'ю настає остання фаза усної історії — збереження. В цей момент усна історія стає історичним документом, живим свідченням минулого, яке потрібно зберігати і, якщо є така можливість, надавати до нього доступ.

«[М\(ої\) Розповіді: Усна історія і міські досвіди](#)» — це архів інтерв'ю, зібраних у рамках проектів Центру міської історії Центрально-Східної Європи про минуле Львова. Мета архіву — зберегти спогади й міркування мешканців Львова.

Наталя Отріщенко — дослідниця й координаторка проекту «Міські розповіді» в Центрі міської історії.

Світовий дитліт і травматичний досвід

Чи бувають «не дитячі теми» до розмови? Як говорити про такі складні речі, як насилля, травма, геноцид, етнічні чистки? Як знайти правильну мову, щоб не травмувати, але пробудити співпереживання у дітей? Як перетворити дитячу тривожність в стан захищеності? Хто такий ворог і чи має він людське обличчя? Хто такий герой і чи може він стати антигероєм? Чим є цінність людського життя?

Здебільшого батьки та педагоги прагнуть захистити та вберегти дітей від тем насильства. Часто ці теми залишаються непроговореними, поки дитина не натрапить на такий контент в медіа - без пояснення і контексту. Інформаційний простір, що оточує дітей, переповнений складними поняттями, породжує у них багато запитань, на які часто, ми, дорослі, не маємо відповідей. Діти не живуть у вакуумі, а щодня отримують інформацію з різних медіа, соціальних мереж, у школі чи з вулиці. Виникає потреба знайти просту мову для розмови про складні речі, щоб викликати розуміння, а не травмувати.

Ми зробили невеликий огляд дитячих книг, які в літературний та художній спосіб презентують ці складні теми та можуть допомогти батькам та педагогам розпочати розмову, відповісти на питання, стати приводом для роздумів та розмов. Вони мають часто антимілітарний характер, без пропаганди, без героїзму, без патетики та оціночних тверджень, з оптикою на персональні історії та людське обличчя історичних подій. Ці книги можна читати спільно з дитиною, щоб разом аналізувати та проговорювати складні питання та теми.

«Хлопчик у смугастій піжамі»

Джон Бойн. Видавництво Старого Лева, 2017

Книга про трагічні події очима дитини, яка була екранізована та видана 50-ма мовами. Роман розрахований на підлітків та дорослих, не містить жорстоких сцен насилля і дуже тонко і делікатно розкриває персональну історію, де на фоні трагічних подій і втрат є місце дружбі, співпереживанню, людяності і порятунку.

«The Whispering Town»

Jennifer Riesmeyer Elvgren (Goodreads Author), Fabio Santomauro (Illustrations)

«Місто Шепоту» Письменниці Дженіфер Елвгрін та ілюстратора Фабіо Сантомуро - історія, створена на реальних подіях про невелике, окуповане нацистами датське місто і дівчинку Анет. Це драматична історія про людяність та погляд на складну історію очима та словами маленької дівчинки. Одного ранку Анет прокидається і дізнається, що у таємній кімнаті у їхньому підвалі переховуються «нові друзі» — єврейський хлопчик Карл і його мама, які чекають на рибацький човен, що через три дні має відвезти усіх євреїв до безпечної Швеції. Книжку хочеться переглядати десятки раз через промовисті ілюстрації, підбір кольорів, короткі але глибокі фрази та репліки.

Трейлер книги

Diktatorn

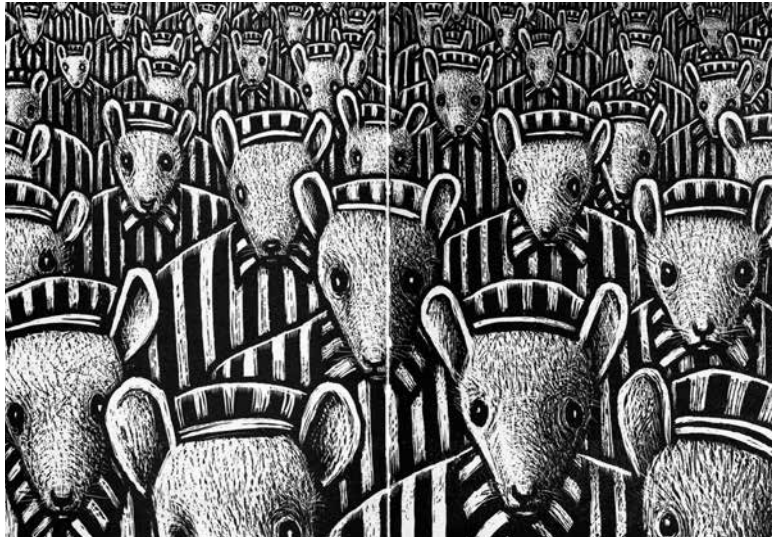
Ulf Stark, Linda Bondestam

«Диктатор» авторства Ульфа Старка - книга бестселер, іронічна, промовиста і неоднозначна. Історія про те, що насилля ніколи не породжує любові, дружби чи інших приязних почуттів, що «ворог» - це теж людина і може мати схожі вподобання з тобою. Веселі ілюстрації і колажі Лінди Бондестам додають історії наївності та легкої абсурдності, які цілком пасують до несумісності диктаторової пишноти.

«Maus»

by Art Spiegelman

«Маус» Арта Шпігельмана - комікс, який розповідає історію Голокосту через персоніфікацію героїв у вигляді тварин. У 1992 році графічний роман був відзначений Пулітцерівською премією, У творі йдеться про американську сучасність. Молодий коміксист єврейського походження Арт Шпігельман працює над книгою про Голокост. Його батько Владек лишився живим після тих подій та ділиться власною історією переживання катастрофи XX ст.

[Онлайн версія книги](#)

«The Librarian of Basra»

Jeanette Winter

«Бібліотекарка з Басри» американської авторки Джанет Вінтер – це книга про дуже особливий вчинок людини, від якої навіть у тривожні часи ніхто не чекав героїства. Історія розповідає про пані Алію, яка взялася не за власний

порятунку, а за спасіння бібліотеки, коли почалися бомбардування іракського міста Басра. «Це погляд на війну очима цивільної жінки, але не матері-дружини-чи-сестри. Окрім цього, історія цікава тим, що має досить відкритий фінал: книга завершується, а війна у книзі – ні. Ми не бачимо романтично-тріумфальної або романтично-гіркої перемоги жодної зі сторін, не бачимо перемоги взагалі. Натомість усе закінчується (чи й досі триває) чеканням – чеканням завершення і надією на нову, кращу бібліотеку (чи й світ).»*

«Wędrówka Nabu»

Jarosław Mikołajewski

Історія Набу, маленького біженця, ілюстрована Йоанною Русінек - зворушлива, важлива і потрібна для проговорення сучасних проблем мігрантів, людських відносин і цінностей. «Це третя книга - це історія про біженців та наскільки їх життя залежить від нас» - пише автор Ярослав Міколяєвський. Книга розрахована для дітей та дорослих. Окремо слід виокремити візуальну частину книги, яка промовляє інколи більше [аніж текст](#).

«Czy wojna jest dla dziewczyn?»

Beręsewicz Paweł, Reszelska Olga

«Чи є війна для дівчат?» - історія маленької дівчинки Елі, яку застали події Другої Світової Війни і дуже змінили її дитинство. З такою сумною реальністю маленька Ела зустрілась, хоча в серпні 1939 року друг Антек сказав їй, що війна не для дівчат. Ця заява, зроблена з великою впевненістю 10-річним хлопчиком, не спрацювала, це не захистило Елу від трагічних подій середини 20 століття.

«Але вона лише маленька дівчина, і вона не повинна вирішувати дорослих проблем..» Під час війни чи

миру, важливо, що діти є перш за все дітьми, і найважливіше є їхня безпека. Тема книги важлива, бо показує місце та роль дітей під час травматичних подій минулого, які дуже часто виключені з загального історичного наративу про війну, залишаючись згадкою у статистиці жертв.

«Mój tato szczęściarz»

J. Papuzińska

«Мій тато щасливчик» - це історія про події Другої світової війни, зокрема Варшавське повстання. Історія побудована на сімейній розповіді, але між рядками прочитуються ідеологічні заклики і вміщено надто багато підручникового матеріалу. Книга має нотку надмірної героїзації, патетики та дуже чіткі месиджі та заклики до патріотизму, де інколи втрачається людське обличчя подій. Така історія чудово підійде, як додаток у викладанні історії ХХ століття у школах, але менше за сімейною розмовою.

«Mój pies Lala»

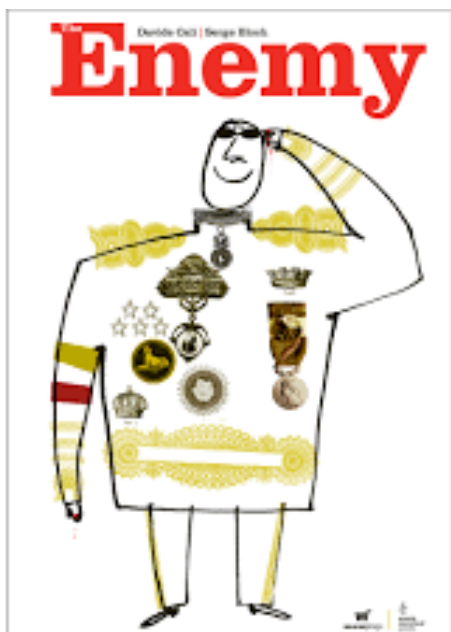
Roman Kent

«Nazywam się Roman Kent. Dzisiaj jestem dziadkiem, ale dawno temu byłem małym chłopcem, który mieszkał w Łodzi» - так починається книга про історію дружби Малого Роми та його собаки на ім'я Лала, яка відбувається в Годзькому гетто, яка може допомогти зрозуміти, що таке війна, насилля, дегуманізація. Дуже зворушлива історія, побудована на реальних подіях, яка може стати ґрунтом для розмови з дитиною про Голокост. Книга ілюстрована дітьми, однолітками героя оповіді. Їхні малюнки, представлені в книзі, є щирим і дуже влучним відображенням настрою і емоцій під час читання.

«The Enemy»

Davide Cali, Serge Bloch

«Ворог» — це антимілітаристська книга італійського письменника Давида Калі. Книга показує людське обличчя війни, без героїв і антигероїв, деконструючи образ ворога. Це роздуми солдата про «ворога» в окопі навпроти. Простий і зрозумілий текст, написаний від першої особи, хороший сюжет і чудовий фінал, який «відбувається» лише завдяки лаконічним ілюстраціям французького художника, зробили книгу бестселером світової дитячої літератури.

Щоденник Анни Франк

Книга знайомить нас із дівчинкою, якій щойно виповнилося 13 років. Вона відзначає свій день народження в оточенні своїх рідних та друзів, і саме в цей день вирішує розпочати вести щоденник та пише листи вигаданній подрузі Кітті. Анна Франк з сім'єю ховалася в 1942 - 1944 роках від нацистів в притулок, організований в одному з будинків Амстердама. Після арешту гестапо 15-річна Анна загинула в концтаборі Берген-Бельзен. Її щоденник в 1947 році опублікував її батько.

Тим часом сценарист коміксів Арі Фольман працює над створенням мультфільму, який випустять в 2019 році.

Більшість книг розміщені у вільному доступі у бібліотеці Центру міської історії, у розділі [освітніх програм](#) (EDUP). Вибірка складає понад 2 000 книг для дітей, батьків та освітян.

[Христина Бойко](#) – культурна менеджерка, координаторка освітніх програм Центру міської історії

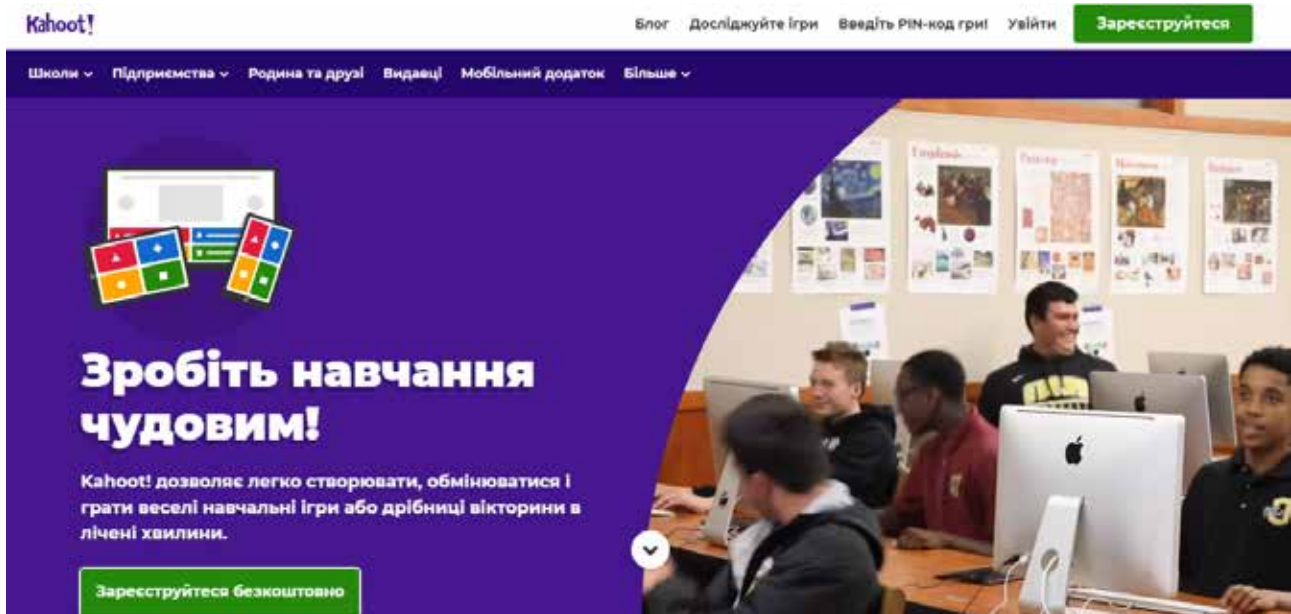
Онлайн-інструменти на уроках історії

Learning Apps – онлайн-сервіс, за допомогою якого учитель може створювати та зберігати різноманітні мультимедійні дидактичні вправи. Цей конструктор інтерактивних завдань, дає можливість учням перевірити та закріпити свої знання в цікавій ігровій формі під час уроку, або вдома. Для цього учителю необхідно перейти за посиланням <https://learningapps.org/>, створити свій обліковий запис в даному онлайн- середовищі , заповнивши аплікаційну форму. Вже у власному «кабінеті», можна створювати інтерактивні вправи, використовуючи шаблони, які пропонує даний сайт.

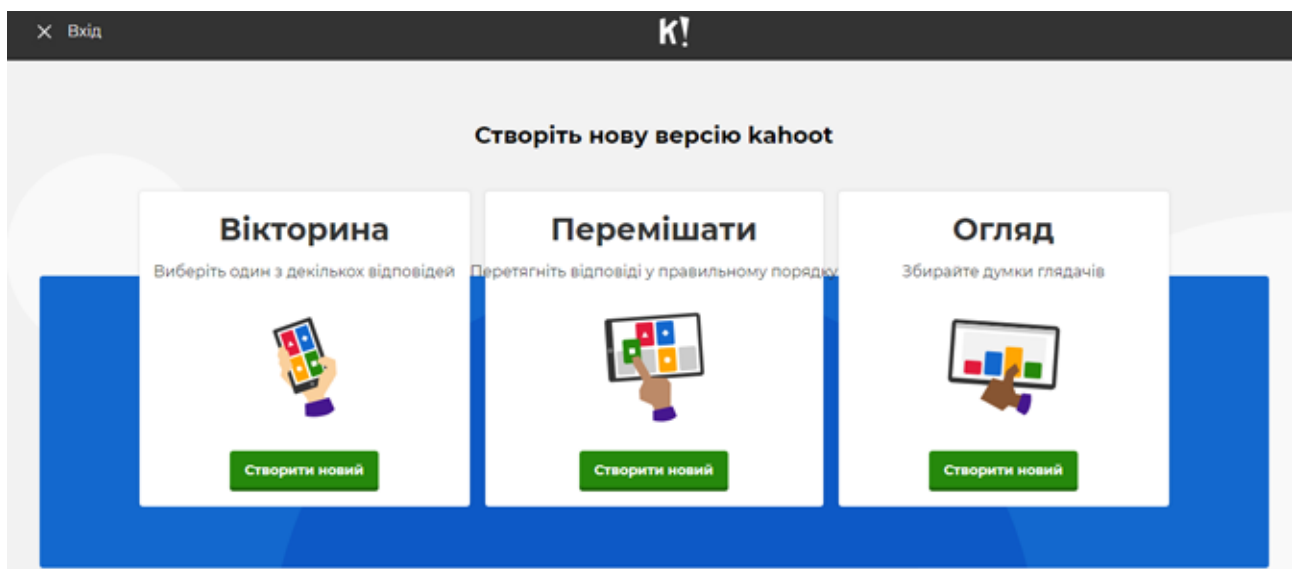

Перевагами даного сервісу є можливість вбудовувати у завдання зображення, відео- та звукові файли, наявність різних шаблонів дидактичних вправ, наприклад, «Пазл», «Вибір», «Поділ на групи», «Знайти пару», «Класифікація», «Просте упорядкування», «Числова пряма», «Кросворд», «Вікторина» та ін. Кожен учитель має можливість зберігати колекцію власних завдань у папці «Мої вправи» та створити для кожного учня профіль, задати пароль для його входу, таким чином створюється клас чи група учнів «Мої класи», для якого можна запропонувати вправу чи колекцію вправ.

Kahoot! – онлайн-сервіс, за допомогою якого можна створювати вікторини, тести, дидактичні ігри для учнів і успішно їх використовувати в освітньому процесі. Для цього учитель повинен зайти на сайт за посиланням <https://kahoot.com/> та зареєструватися.

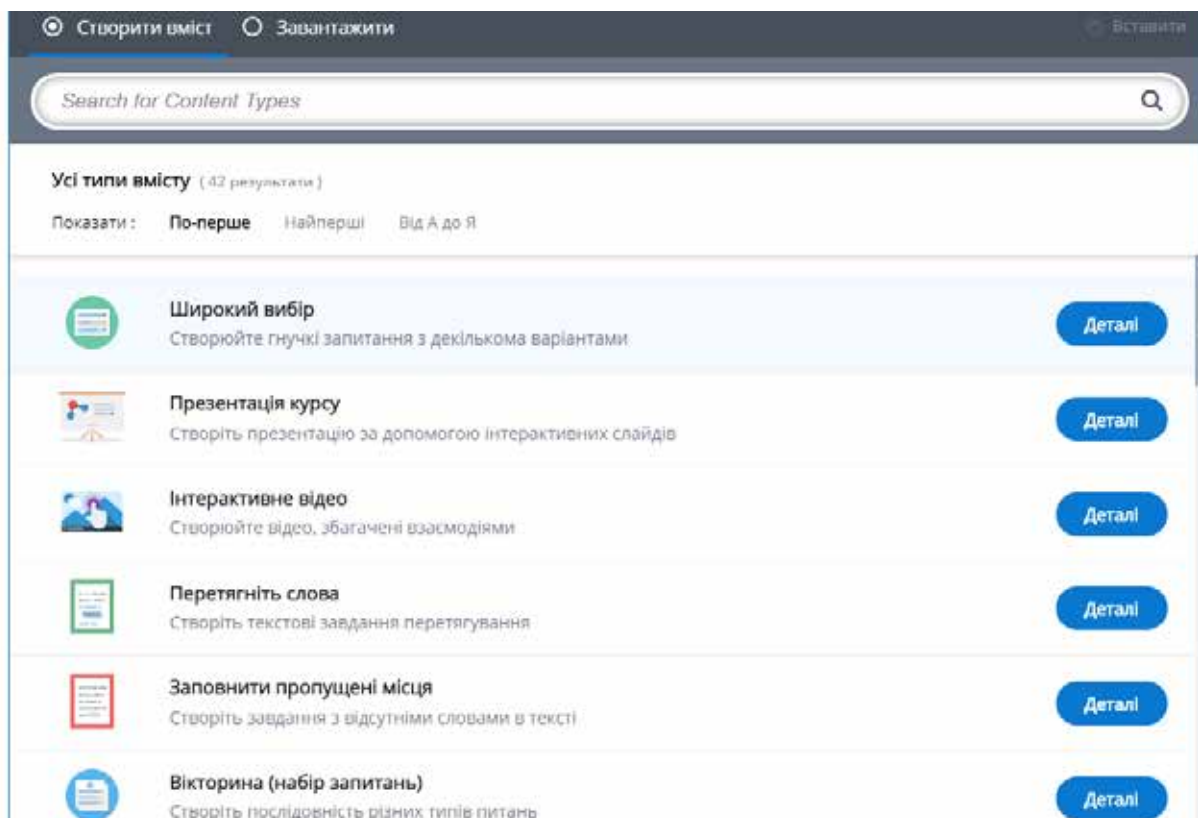

Створивши свій обліковий запис, учитель має змогу створювати свої інтерактивні навчальні ігри. Даний сервіс пропонує наступні шаблони для створення вправ Quiz (вікторина), Jumble (перемішати), Survey (огляд).

Застосування даного онлайн-сервісу сприяє створенню позитивної атмосфери в колективі, розвиває критичне мислення, підвищує мотивацію до навчання.

HP5 – онлайн-сервіс, за допомогою якого можна створювати різноманітні інтерактивні вправи. Дана програма містить 42 шаблони завдань, що дає змогу учителю організувати як індивідуальну, так і командну роботу на різних етапах уроку. Інтерфейс простий і зрозумілий. Щоб почати працювати у даному сервісі, Вам необхідно перейти за посиланням <https://h5p.org/> та створити свій обліковий запис, заповнивши апікаційну форму.

Тоді Ви зможете переглянути приклади завдань та створити свої, зокрема, діалог-карти, флеш-карти, ігри, вікторини, інтерактивне відео, інтерактивні презентації, колаж та інше.

Використання даного онлайн-інструменту робить урок цікавим, інтерактивним, активізує критичне мислення, сприяє розвитку пам'яті та уваги школярів, дає можливість учням швидко повторити та узагальнити вивчений матеріал.

Rebus 1. com – генератор ребусів. За допомогою даної програми можна зашифрувати будь-яке слово у вигляді ребусу. Для цього Вам необхідно перейти за посиланням http://rebus1.com/ua/index.php?item=rebus_generator та ввести слово чи фразу.

Головна

Ребуси
Генератор ребусів
Історія ребусів
Як розгадувати ребуси
Як скласти ребус
Довідник

Математичні ребуси
Криптарифми
Калькулятор ребусів
Розв'язуємо мат. ребуси
Історія мат. ребусів
Як розв'язувати ребуси

Логічні ігри
Українські загадки new

Чаплі
Зворотній зв'язок
Корисні посилання
Мапа сайту

Генератор ребусів

До вашої уваги пропонуємо унікальну розробку українськомовного генератора ребусів. Задайте будь-яке слово або фразу, і програма миттєво згенерує по вашому запиту ребус! Зверніть увагу, що використовуючи відповідний перемикач, можна створювати спеціальні ребуси для дітей, в яких використані зображення дитячих героїв з казок та мультфільмів. Звертаємо увагу на те, що наш генератор ребусів є також російською та англійською мовами.

Початкове слово або фраза українською мовою (наприклад, Земля):

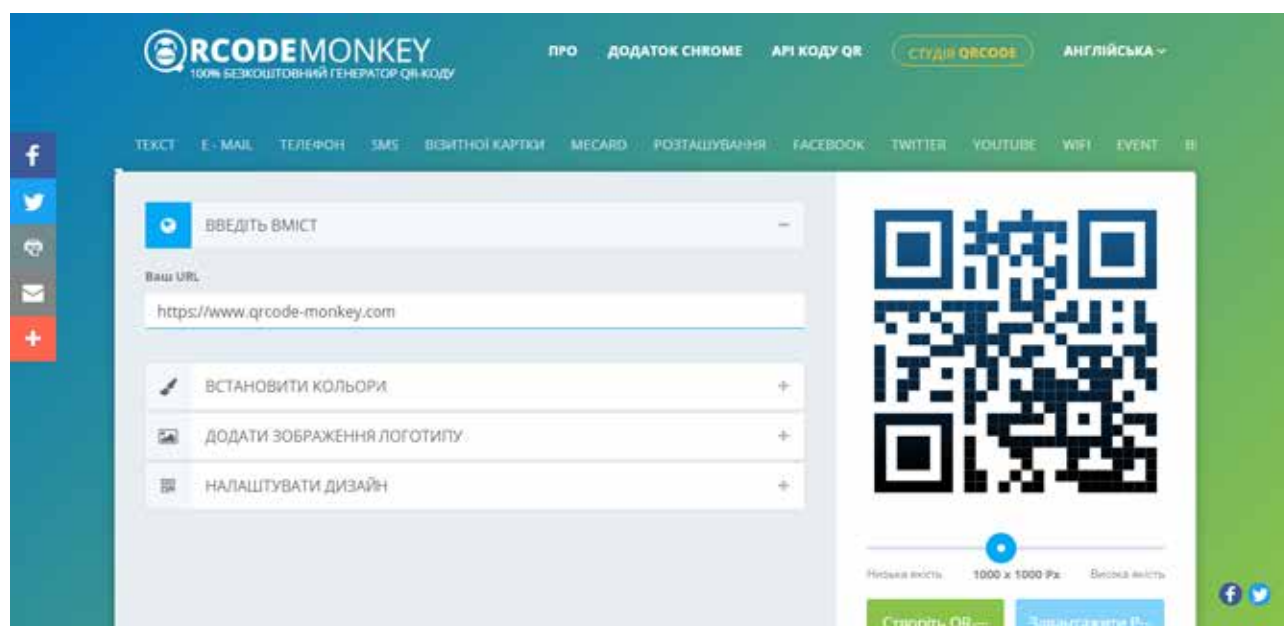
☐ дитячий ребус ☒ звичайний ребус

Сгенерувати ребус

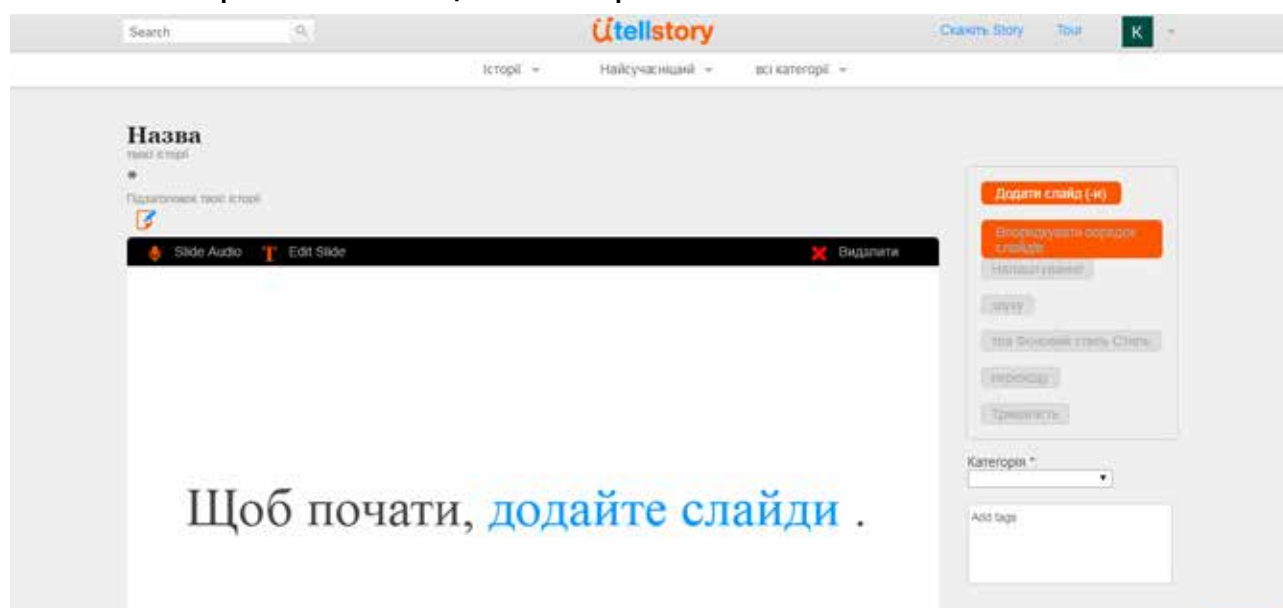
Програма відразу згенерує ребус та запропонує декілька його варіантів. Застосування ребусів на уроках стимулює абстрактне мислення, розвиває увагу та логічне мислення учнів, мотивує їх до навчання.

Генератор QR –коду. Ви можете згенерувати qr-код за допомогою багатьох програм. Пропонуємо Вам перейти за посиланням <https://www.qrcode-monkey.com/>, швидко створити штрих-код та зашифрувати інформацію, зокрема, текст, відео, зображення і т.д.

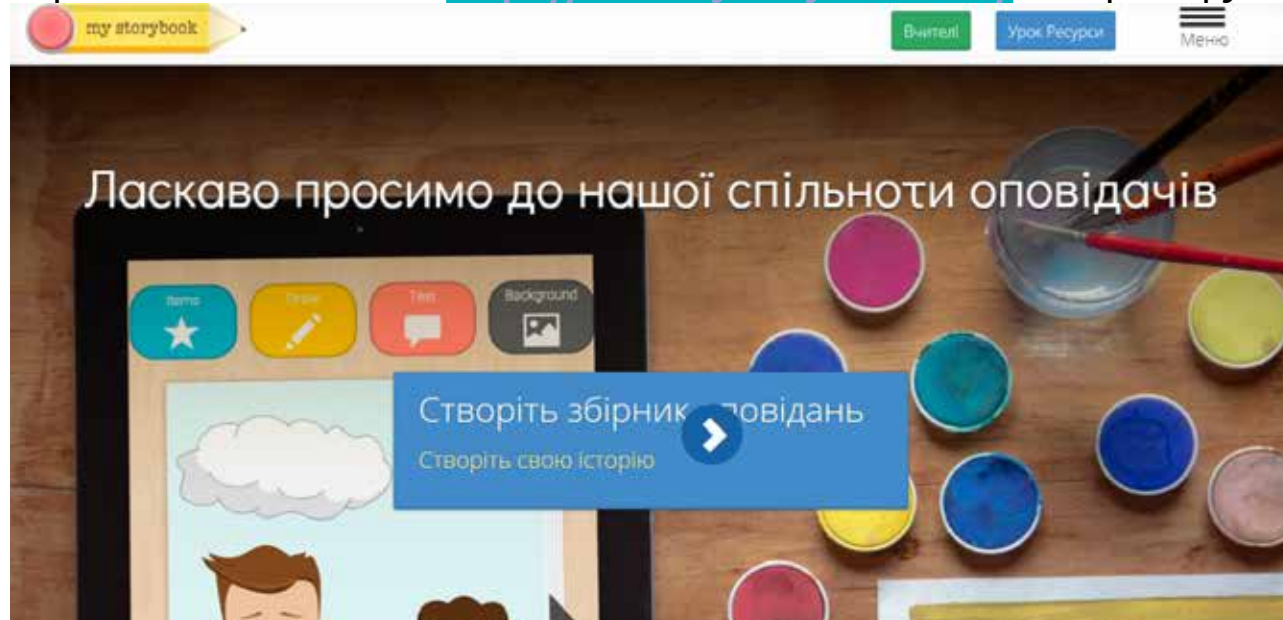
Перевагою застосування QR-коду на уроках є легке його розпізнавання за допомогою сканування камерою смартфона та швидкий доступ учнів до інформації. Необхідною умовою використання даного інструменту є наявність мобільного додатку на телефонах учнів (залежно від операційної системи) для сканування QR-коду.

UtellStory – онлайн -сервіс для створення цифрових історій, використовуючи відео, аудіо, світлини, текст, зображення. Для цього Вам необхідно перейти за посиланням <https://www.utellstory.com/>, зареєструватися та створювати свої цікаві історії.

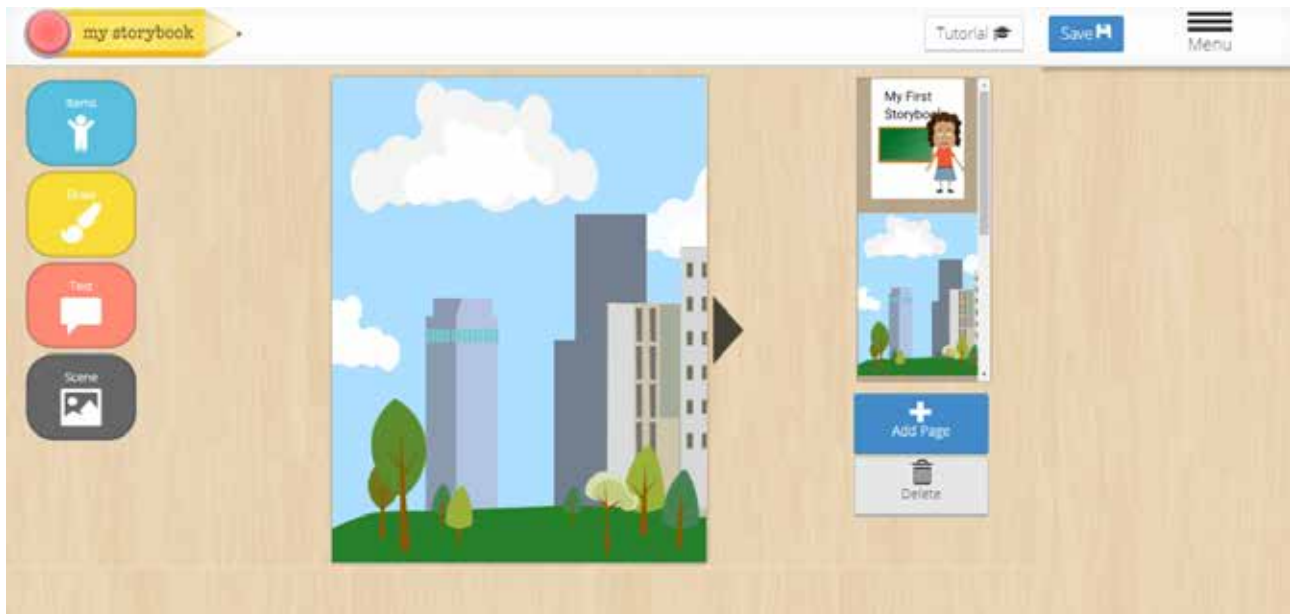

Цей сервіс пропонує дві форми роботи: індивідуальну, тоді цифрова історія зберігається як story та командну – toric. У другому варіанті кожен учень має можливість долучитися до створення спільної історії. Для цього учні підключаються до toric, створеного учителем, та спільно її редагують. Створеною історією можна поділитися за допомогою електронної пошти чи поширити її через соцмережі. Даний сервіс дозволяє зацікавити учнів до вивчення нового матеріалу та стимулює до подальшого поглиблення знань.

My storybook – онлайн -сервіс для створення цифрових історій-оповідань за допомогою персонажів, картинок, тексту. Спочатку Вам необхідно перейти за посиланням <https://www.mystorybook.com/> та зареєструватися.

А далі обрати персонажа та поринути у написання оповідання.

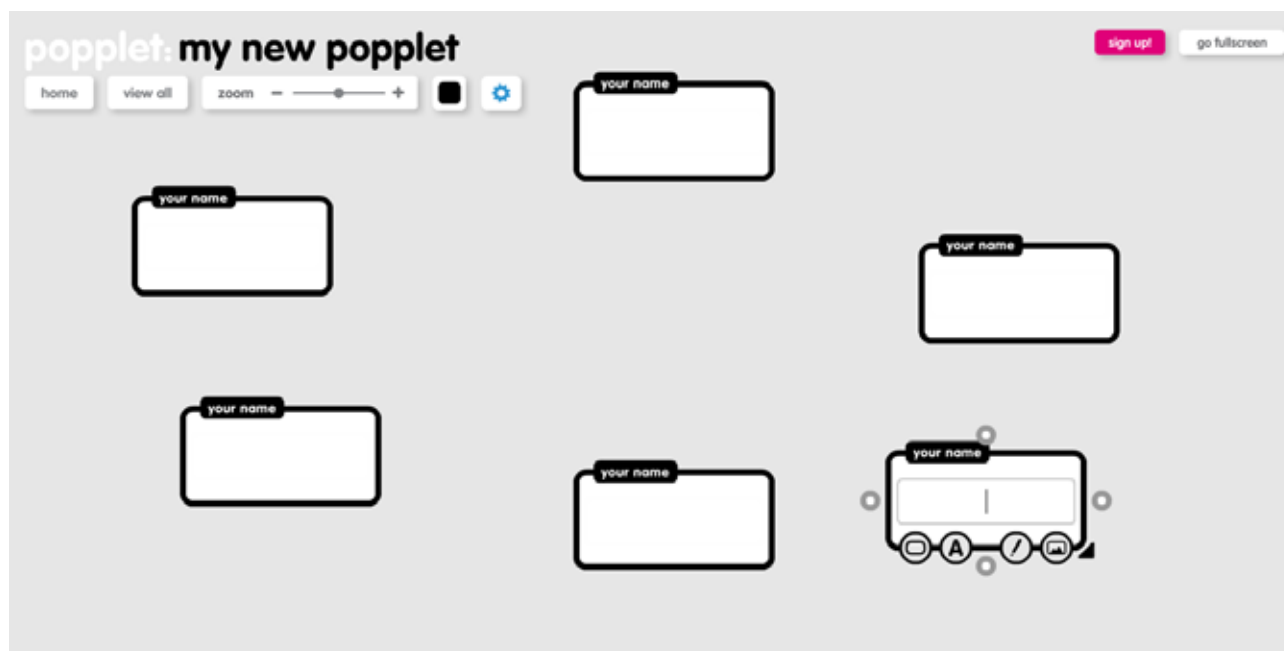

Таким чином, Ви і ваші учні подають інформацію, розповідаючи цікаву історію, яка має детальний сюжет, головного героя, основні події та візуалізацію. Гарний інструмент для подачі нового матеріалу та закріплення знань.

Popplet – онлайн-сервіс створення ментальних карт. Перейдіть за посиланням <http://popplet.com/>.

Створіть свій обліковий запис та створіть New Popplet, використовуючи відео, текст, зображення.

Даний сервіс дозволяє учням самотійно чи в команді створити графічний конспект, схеми, систематизувати нову інформацію, впорядкувати власні ідеї та презентувати їх. Цей інструмент візуального мислення допоможе краще зрозуміти та запам'ятати новий матеріал.

Аналогові інструменти

Сенкан (сенквейн) – це п'ятирядковий вірш, який пишеться за заданим алгоритмом і складається із одинадцяти слів.

1 рядок – іменник (тема) – це явище, об'єкт чи предмет, який осмислюють

2 рядок – два прикметника, що виражають ознаки та властивості даного об'єкта, предмета чи явища

3 рядок – три дієслова, що визначають характерні дії об'єкта, предмета чи явища

4 рядок – фраза-судження з теми із чотирьох слів, яка висловлює власне ставлення до теми, свої почуття

5 рядок – слово-синонім чи слово-асоціація (іменник), яке виражає власне тлумачення даного предмета, об'єкта чи явища.

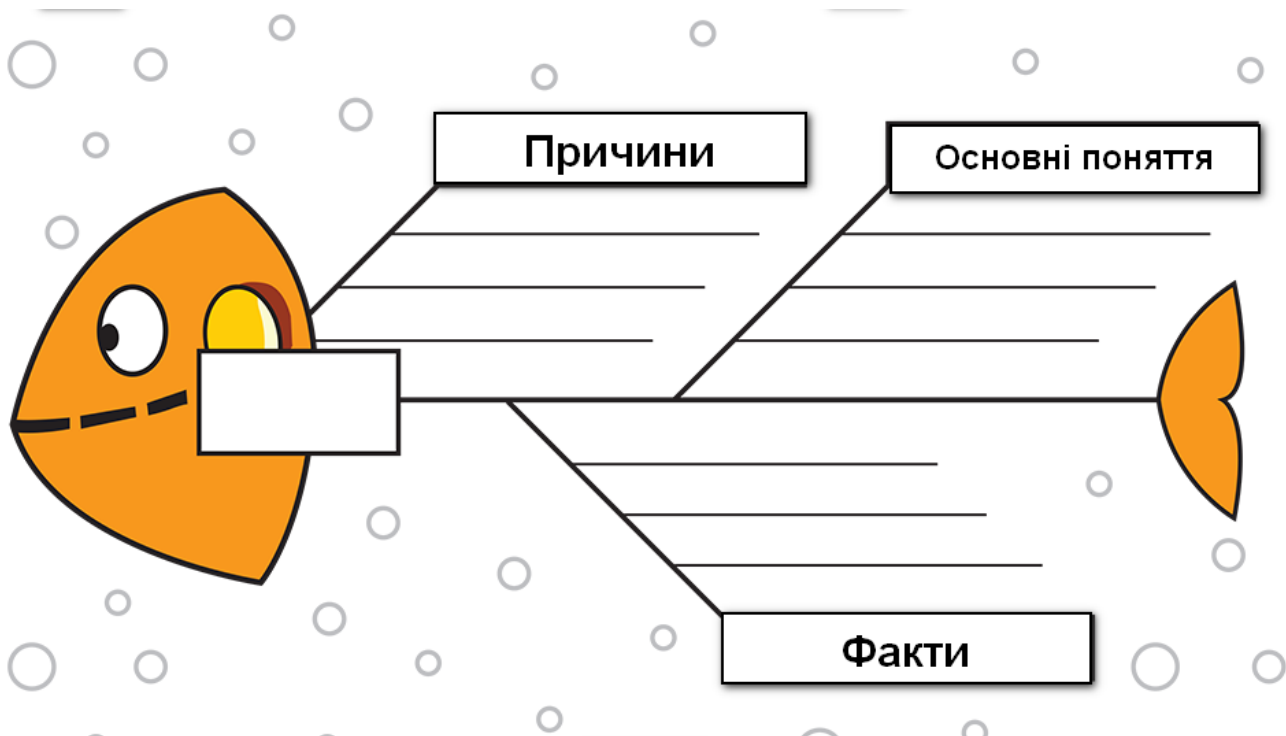
Даний інструмент дозволяє стимулювати образне мислення, розвиває креативність учня, дає можливість школяру висловити своє ставлення до певної інформації, тому урок стає більш емоційно наповненим. Крім того, швидко та ефективно узагальнюється матеріал, активізується розумова діяльність учнів. Цей інструмент мотивує та заохочує учнів до навчання.

Лепбук – інтерактивна збірка матеріалів (книжечка, блокнот) з певної теми, яка містить різноманітні комірки, кишеньки, наліпки, які можна переміщати, зроблена своїми руками. Учні самотійно чи командою створюють лепбук за допомогою паперу, кольорових наліпок, маркерів, фарб, клею, ножиць та ін., що є кінцевим продуктом певного міні-дослідження із заданої теми. Цей інструмент дозволяє систематизувати, узагальнити та повторити вивчений

матеріал, розвиває креативність, критичне мислення. Формує соціальні, комунікативні навички, вміння працювати в команді, естетику, вміння аналізувати та структурувати інформацію. Як створити лепбук? Спочатку оберіть тему, далі складіть план та подумайте над макетом лепбука і приступайте до його виконання.

Інтелектуальна карта (mind maps) – це інструмент, який дозволяє графічно структурувати власні думки, розвинути аналітичне та асоціативне мислення. Центральним поняттям є завжди якийсь об'єкт, ідея, предмет чи явище, від якого радіально будуються відгалуження, що служать його відповідними складовими частинами, а вони, в свою чергу, теж стають центральними поняттями і т.д. Необхідно, щоб інтелектуальна карта містила не лише слова, а й графічні образи. Створюється схема, яка візуалізує певну інформацію, кожне поняття в якій сполучене з іншими асоціативними зв'язками. За допомогою мапи думок можна легко пригадати вивчений матеріал, поглибити свої знання із заданої теми, побачити взаємозв'язок між поняттями, глибше зрозуміти тему. Мапа думок є ефективним засобом творчого розвитку учня.

Fishbone

Метод Fishbone

«Фішбоун» (рибна кістка) полягає в постановці проблеми, яка вивчається на уроці, у визначенні її аспектів і знаходженні аргументів, фактів на підтвердження тієї або іншої точки зору на цю проблему. Суть даного

методичного прийому - встановлення причинно-наслідкових взаємозв'язків між об'єктом аналізу і впливаючими на нього факторами, вчинення обґрунтованого вибору. Додатково метод дозволяє розвивати в учнів навички роботи з інформацією і вміння ставити і вирішувати проблеми.

Запропонуйте кожній групі зображення риб'ячого скелету, яке включає в себе чотири основні блоки, представлені у вигляді голови, кісток та хвоста риби:

- голова – тема, питання або проблема, що підлягає аналізу;
- верхні кістки – основні поняття теми та причини виникнення проблеми;
- нижні кістки – факти, що є підтвердженням певних причин чи понять, вказаних у схемі;
- хвіст – відповідь на поставлене питання, висновки.

Часто буває, що ескіз скелета риби слід зробити самостійно підрахувавши попередньо кількість можливих фактів, та причин!

Коли схема повністю заповнена, настає час детального аналізу причин та наявних фактів.

Після обговорення в групах, учні презентують результати роботи перед класом, аргументуючи свої висновки та відповідаючи на питання однокласників. Потім попросіть учнів подумати про те, що нового вони дізналися, яких висновків дійшли та наскільки успішною була дискусія.

Ярослав Согор - вчитель СЗШ №7, менеджер культури, історик. Експерт з питань освіти ГО «Простір суспільних ініціатив», лектор. Спікер освітніх форумів.

Топ 5 програм, які допоможуть навчити історії не виходячи з дому

Ці програми допоможуть вчителю створювати уроки історії та завдання до них просто не виходячи з дому.

Критерії, за якими створювалась ця підбірка:

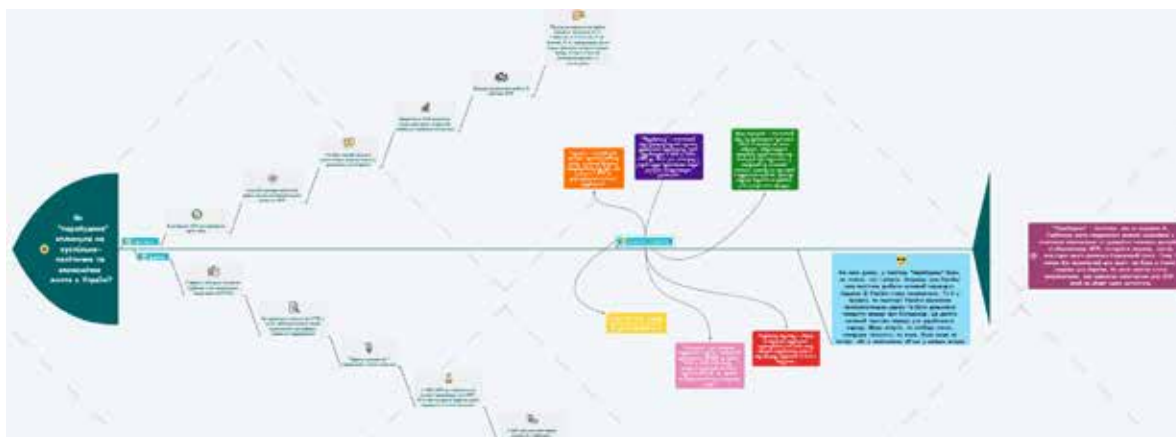
1. Усі вони є зручними та простими у користуванні, й не вимагають особливих навиків
2. Вони допоможуть працювати в умовах карантину
3. Учні з більшим захопленням виконуватимуть незвичні для них завдання
4. Кожна з програм використовувалася у роботі з учнями і показала гарні результати та позитивні відгуки учнів

X Mind Zen

Програма, яка допоможе Вам будувати завдання для учнів, створюючи ментальні мапи різного формату, зокрема, і Fishbone. Тут є можливість структурувати відповіді на запитання та створювати інфографіку, замість нудного, а не цікавого тексту для учнів. Ви зможете вставляти туди фото та аудіо матеріали. Однією з переваг ресурсу є те, що більшість його функцій є повністю безкоштовними, а також є можливість працювати в офф-лайн режимі просто завантаживши її на власний ПК.

Посилання на завантаження: <https://www.xmind.net/xmind2020/>

Приклад виконаної учнівської роботи у цій програмі:

Скріншот з роботи Зварич Вікторії

Time graphics

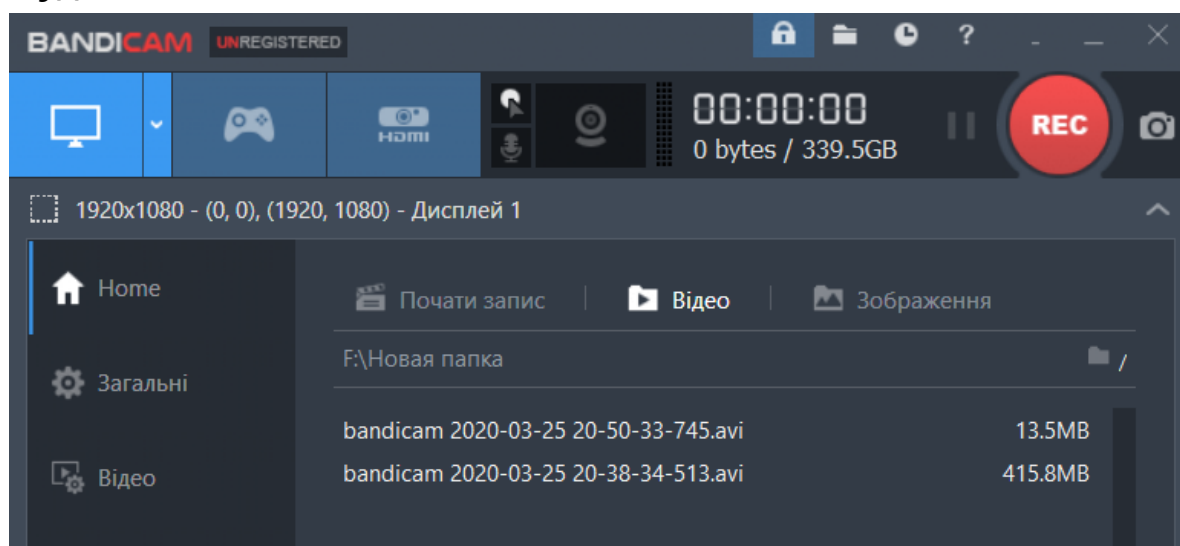
Онлайн ресурс для створення ліній часу дуже добре підходить для використання на уроках історії. Дистанційно можна давати завдання учням про історичний період та просити їх побудувати часову лінію подій, які стосуються того чи іншого часового проміжку або історичної проблеми.

Посилання: <https://time.graphics/>
Аналог : <https://www.timetoast.com/>

Bandicam

Ця програма допоможе Вам створювати навчальні відео. Вона має досить простий інтерфейс і є дуже простою та зручною у користуванні. Bandicam - призначений для запису відео з екрану ПК з можливістю паралельно записувати аудіо.

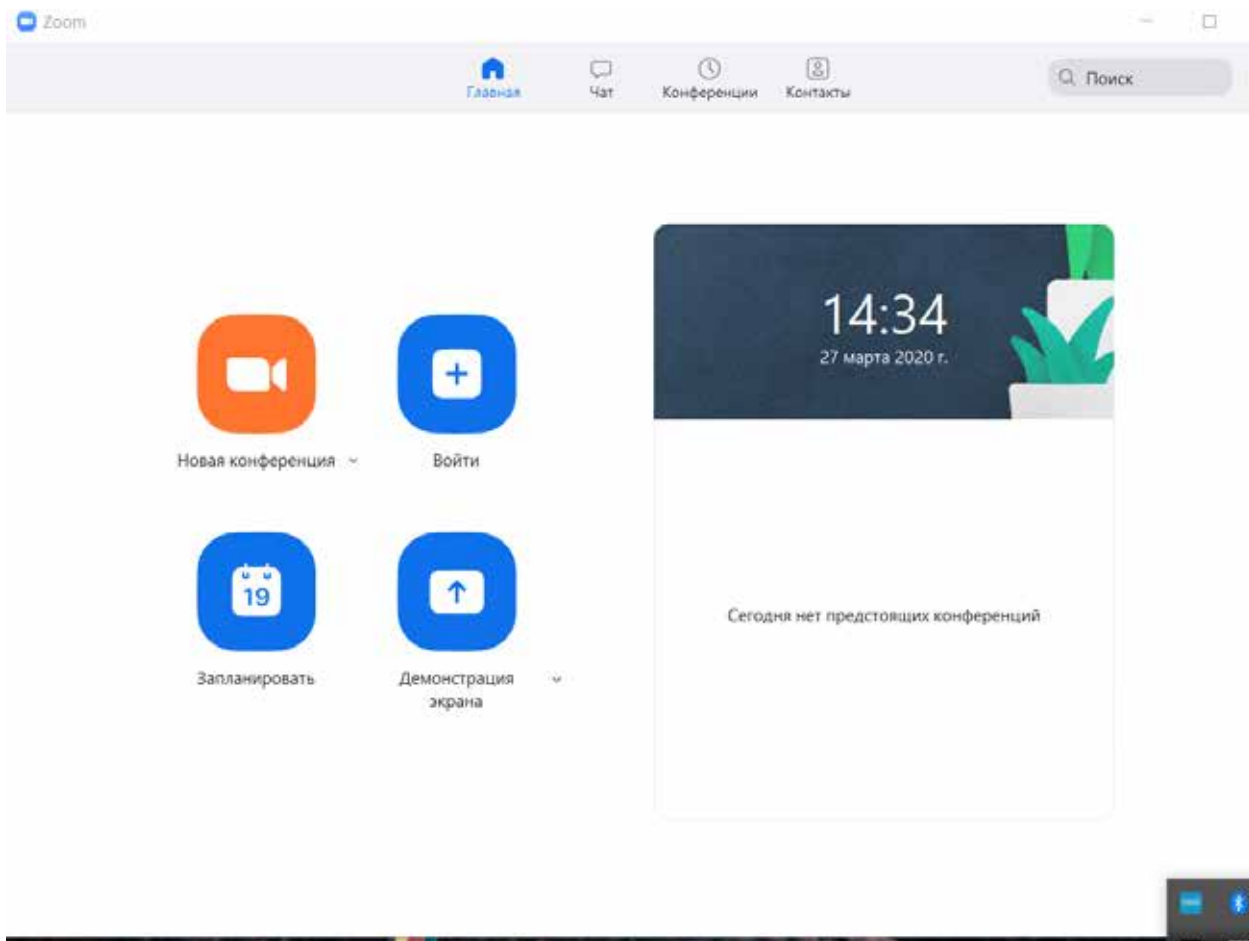
Посилання на завантаження: <https://www.bandicam.com/ua/>

Zoom

Програма, яка дозволить Вам, будучи у будь-якому місці із доступом до Інтернет, проводити уроки з учнями. Ви зможете повністю виконати всі функції, що й у школі. Також там є функція «Демонстрація екрану», використовуючи яку ви зможете показувати презентації чи будь-які інші навчальні матеріали.

Поради:

1. Попросіть учнів, реєструючись, написати свої справжні ім'я та прізвище
2. Перед тим, як розпочати, я б радив попросити учнів виключити мікрофон, щоб не створювати зайвого шуму. Якщо у них виникають питання, нехай напишуть їх у чат, а Ви, після закінчення, зможете виділити час на відповіді. З мого власного досвіду це - найкращий варіант
3. Ви можете прослідкувати присутність кожного учня чи учениці

Посилання для завантаження: <https://zoom.us/download>

Poll everywhere

Ця програма насправді є просо неймовірною. За її допомогою ви в он-лайн режимі можете задати учням запитання, і в, умовах реального часу, всі вони й ви зможете миттєво бачити варіанти відповідей з прекрасною візуалізацією. Також, ви зможете контролювати, чи усі відповіли на питання, та коли вони це зробили.

[Тут](#) є покрокова інструкція і більш детальний огляд

Посилання для завантаження: <https://www.polleverywhere.com/>

Інші підбірка, яку також варто переглянути: <https://lia.lvivcenter.org/edu/tsyfrovi-instrumenty-na-urokakh-istorii/>

Неформальні теми і вправи для вивчення культурної спадщини. Приклади

Що таке неформальні теми і інструменти?

Це ті явища, які не потрапили безпосередньо до шкільної програми, але які стосуються сучасного життя, є зв'язком між історією і сучасністю.

- Інтерактив
- Залученість третіх суб'єктів (батьки, міський простір, інституції культури і под.)

Для чого потрібні неформальні теми і інструменти?

- Розвивають креативність і у вивченні історії (через ігри, мистецтво, медійні, цифрові технології)
- Творять цілісну картину світу («Вчора» тісно пов'язане із «Сьогодні» і «Завтра»)
- Вчать бачити і аналізувати історичні маркери у міському просторі
- Зв'язують покоління (спільні проекти з дорослими)

Приклади неформальних тем і інструментів

I. Тема Пам'ять і пам'ятники. Світ, Україна, Львів

Питання:

- Чому люди пам'ятають про історичні події і постаті?
- Що ми більше пам'ятаємо – про негативне чи про позитивне?
- Чому і кому ставлять пам'ятники?
- Які бувають пам'ятники?
- Що відбувається довкола пам'ятників?
- Як ми пам'ятаємо, окрім пам'ятників?
- Які форми пам'яті цікаві для вас і викликають емоції?

Вправи для роботи

Які бувають форми суспільної пам'яті?

Вправа 1. Презентація онлайн\скачати

Вправа 2. Онлайн гра (фото з презентації – знайти відповідну класифікацію)

Як «працюють» пам'ятники?

Вправа 3. Міждисциплінарний проект «Фізика і хімія пам'ятників

Львова» (матеріали, висота. Найвищий-найнижчий)

- Об'єднайте клас на 4 команди.
- Методом жеребкування команди обирають один із львівських пам'ятників (різної висоти, різні матеріали)

- Завдання для команд: спільно з вчителем фізики і географії визначити висоту пам'ятника, матеріали, з яких виготовлений, звідки вони походять, які властивості.
- Команди створюють мем «Як би виглядав пам'ятник з іншого матеріалу?»

Вправа 4. Проект «Створи ідею пам'ятника»

- Діти працюють в командах або індивідуально
- Завдання: створити свій проект пам'ятника з поясненням: Чому він потрібен? Чому на цьому місці? Чому така концепція?
- Проект може бути описовим або візуальним у партнерстві з вчителем малювання.

Вправа 5. Проект «Моя іменна навчальна стипендія» (опис)

- Учні працюють індивідуально
- Завдання: знайти іменну навчальну стипендію, яка мене найбільше цікавить. На честь кого вона названа? Для кого вона призначена?

Етап 1. Презентація онлайн\скачати

Слайд 1. Географія: світ, Україна, Львів

Слайд 2-3.Просторові пам'ятники:

- тимчасові – фіксовані,
- традиційні – концептуальні

Слайд 4.Медійна пам'ять :

- веб-ресурс
- соц. мережа
- топоніміка
- подія

Слайд 5. Інституційна пам'ять:

- стипендія, програма
- іменні інституції

Слайд 6. Мистецька пам'ять:

- мистецька подія
- твір мистецтва

Де використовувати:

- На уроці історії ХХ-ХХІ ст. за вибором вчителя (наприклад лінк на урок про львівських науковців)
- На уроці суміжного предмета (фізика (вимірювання висоти пам'ятників), історія мистецтв («пам'ятники» в мистецтві), суспільствознавство, інформатика (медійні пам'ятники), малювання (власний проект пам'ятника)
- На виховній годині
- Як факультативне завдання

Тема 2. Дитинство в історії

Питання:

- Хто може переживати\пам'ятати\розповідати історичні події?
- Чим відрізняється історія дітей від історії дорослих?
- Як час впливає на спогади дитинства?
- Які спогади дитинства ви чули і чим вони вас зацікавили?
- Які спогади вашого дитинства є вже зараз для вас цінними?

Вправи для роботи

Проект [«Історія Кристини Хігер»](#)

Вправа 1. Екскурсія за пропонуванням [маршрутом](#).

Опис. Робоча група з 8 учнів попередньо проходить маршрут, маркує символом на тротуарі місце, готує розповідь про події. 8 місць – 8 розповідей

Вправа 2. Міждисциплінарний урок «Чим вони дихали? Хімічний склад повітря у каналізаційних тунелях». Спільно із вчителем хімії. Додаткові матеріали [тут](#)

Вправа 3. Філософські дискусії: «Чому вони допомагали євреям і що робила б\робив би я на їх місці?», «Життя дитини чи життя групи? Чи буває правильний вибір?»

Вправа 4. Перегляд фільму Агнешки Холанд «У темряві».

Тема 3. Історія у приватних історіях. Моя родина у 90-ті.

Питання:

- Історія родини – це те, що було давно чи також те, що було «вчора»?
- У яких ситуаціях ти розповідаєш про історію родини?
- Чи бувають «неправильні» сторінки в історії родини?

Матеріали для роботи:

1. Домашня гра з батьками у [«Вижити у 90-ті»](#). Якщо твої батьки були у 90-ті в іншому місті\містах, якими будуть їхні відповіді на запитання гри? У класі обговоріть з учнями, які реалії 90-ху гри були легко впізнаваними для батьків, а які відрізнялися від їхніх спогадів.
2. Класна виставка-сушка «Історія одного фото». Кожен учень приносить одне фото з 90-х років з короткою історією – хто, де, що відбувається. Технічно: 1. Показувати скановане фото на екрані. 2. Причепити фото на мотузку прищипками.
3. Тренінг «Медійні технології для родинної історії». Спільно з вчителем інформатики.

Що дізнаються учні:

- Як можна створити в мережі родинний фотоальбом?
- Як сканувати фото?
- Як описувати фото?
- Інтернет-ресурси для створення Родинного дерева

**ПІДХОДИ.
ІНСТРУМЕНТИ**

Історія щодення

Як говорити про місто у ХХ столітті з сучасної перспективи? Як роздивлятися його сліди, залишені в архітектурних відбитках чи в перетині лабіринтів вулиць? Як наповнити місто голосами його мешканців, що давно уже ці міста залишили? Як розкодовувати простір міста, сприймаючи його як музей, артефакти якого розкидані у просторі? Нарешті, як навчитися у міста осмислювати трагічний досвід ХХ століття? Як дивитися на культурну спадщину через перспективу міської історії? Для пошуку відповідей на ці запитання необхідні відповідні професійні компетентності та володіння належним інструментарієм.

Україна в історії ХХ століття представлена переважно через призму глобальних політичних змін та конфліктів — революцій, воєн та суспільних катаклізмів.

Великі історичні наративи мають на меті подати єдино правильне трактування подій та розуміння минулого, пояснити формування національних чи політичних утворень, дають рецепти формування ідеальних національних та суспільних моделей.

Значною мірою ці наративи оминають увагою множинність та переплетеність персональних досвідів, а також локальних вимірів глобальних подій. Це спонукало дослідників звернутися до вивчення історій тих, чий голос не був почутим. Таким чином, виникли напрямки дослідження історії повсякдення чи історії знизу.

Дискусія про історію та спадщину ХХ століття повинна бути олюднена. І найкращий спосіб це зробити — це розказати її з перспективи мікроісторії з фокусом на міста. Міська культура та мікроісторії є нагодою змінити оптику та подивитися на персональний досвід і локальний контекст глобальних процесів, що відбувалися у ХХ столітті. Що не заперечує, а доповнює великі історії новою перспективою.

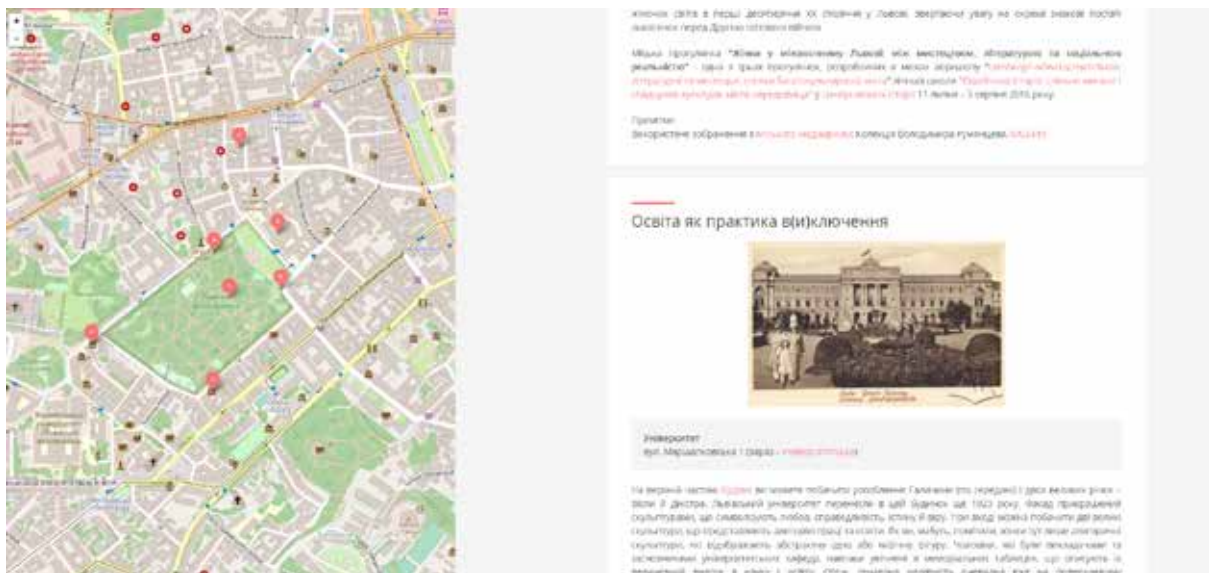
Цифрові інструменти

Сьогодні не можна обмежувати викладання історії виключно на теоретичному знанні. Учні потребують інструментів, які допоможуть їм у майбутньому аплікувати здобуте знання в форматі, що буде сприйматися суспільством. І цей формат є цифровим.

Робота з вчителями та закладами середньої освіти є важливою складовою впровадження нових технологій та розробок у навчальний процес, актуалізації тем культурної спадщини, часто не артикульованих та складних, через фокус на персональних історіях в контексті вивчення історії глобальних змін у XX столітті.

Цифрові інструменти дають можливість збирати та зберігати культурну спадщину, а також перетворювати її в культурний продукт, доступний широкому загалу, зокрема, за допомогою таких форматів, як інтерактивна мапа, цифрова прогулянка чи сторітелінг.

Приклади використання таких інструментів можна знайти на сторінці проекту [Інтерактивний Львів](#)

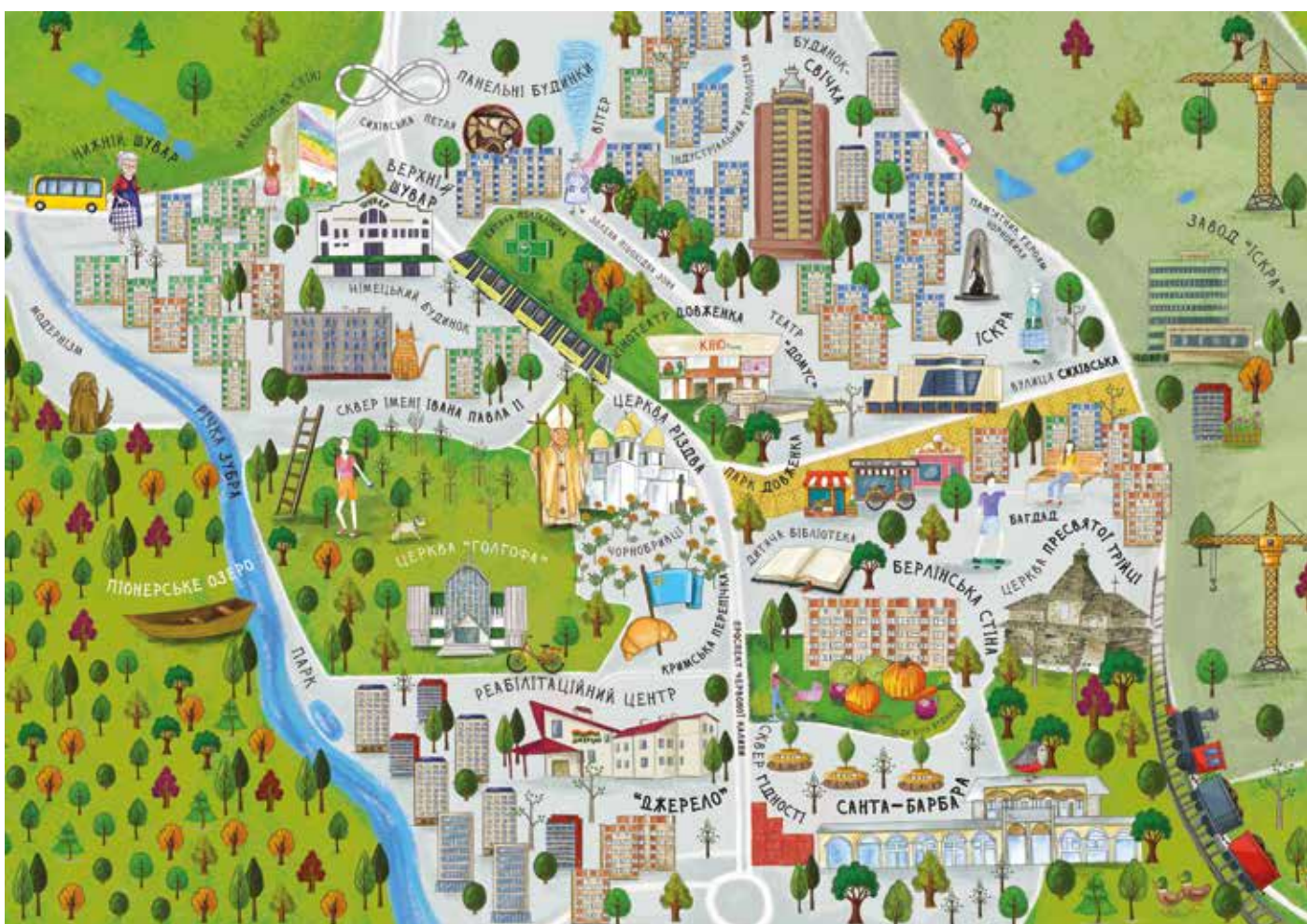

Мапування

Мапи використовують у дослідницьких, мистецьких, освітніх та учасницьких проектах, які мають на меті зафіксувати пам'ять, уявлення, досвіди чи щоденне функціонування міста. Методики мапування базуються на активному залученні оповідачів та оповідачок до творення візуального матеріалу, а інколи і до його аналізу.

Постійно картографуємо пам'ять, як індивідуальну, так і колективну і використовуємо просторові метафори, намагаючись описувати спогади.

Ментальні мапи – доволі поширена нині практика, що дозволяє творити емоційні та змістові «портрети» місцевостей: карта не тільки демонструє важливі й навантажені сенсами локації, а й дозволяє виявити точки забуття й замовчування.

Гейміфікація. Навчання через гру

Гейміфікація або ігрофікація — це використання окремих елементів ігор у неігрових практиках. Гра — це система, в якій гравці задіяні у вирішенні штучного конфлікту, що визначається правилами та має вираження у кількісному результаті. Від інших ігрових форматів гейміфікація відрізняється тим, що її учасники орієнтовані на ціль своєї реальної діяльності, а не на гру як таку. Ігрові елементи інтегруються до реальних ситуацій для мотивації конкретних форм поведінки у заданих умовах.

Чому ігри?

Ігри - прості, пізнавальні і водночас цікаві для дітей різного віку і дорослих - чудовий інструмент презентації історії. Підходи ігрофікації є популярними у світових освітніх практиках. Гра має підштовхувати людей на думання.

Сьогодні поширений підхід «Game based learning» – використання ігор та їх елементів в освітньому процесі. Ігровий процес дає змогу водночас навчати і навчатися усім учасникам. Навчання на основі гри мотивує учнів тривалий час виконувати певні завдання, стимулює до активної взаємодії, розвиває емпатію та вміння співпрацювати.

Настільні ігри – один з елементів ігрового навчання. Настільні ігри легко адаптуються під навчальну мету і до освітніх потреб дітей.

Що потрібно для створення власної гри?

За допомогою настільної гри можна не тільки розважитися, а й сформувати конкретні навички та вміння. Гра повинна мати чітко визначену мету та ідею.

Перед створенням гри. Слід дати відповідь на два запитання:

- Що нового дізнається гравець?
- Що він (вона) навчиться робити?

Проговорення механіки настільної гри про Славутич з учасни_цями проекту «Діти в місті, про місто, для міста». *Центр міської історії*

Макет гри про Підзамче на основі класичної гри в "Монополію". *Центр міської історії*

Аудиторія

Також слід зважати на аудиторію для якої чи з якою ви створюєте навчальну гру.

Щоб створити сприятливий простір для досягнення результату, необхідно розуміти, які установки і цінності має цільова група. Від цього залежить дизайн, стиль мовлення та спосіб інтеракції. Дизайн повинен організовувати взаємодію між акторами процесу, а не лише бути привабливим та зрозумілим для користувача. Інтеграція ігрових елементів у неігрові процеси має відбуватись у міждисциплінарному полі та проходити тестування на різних етапах.

Механіка гри

Будь-яка настільна гра складається з пов'язаних між собою елементів, інструментів та механізмів взаємодії з гравцями. Механіка гри – це алгоритм роботи певної частини або всієї гри.

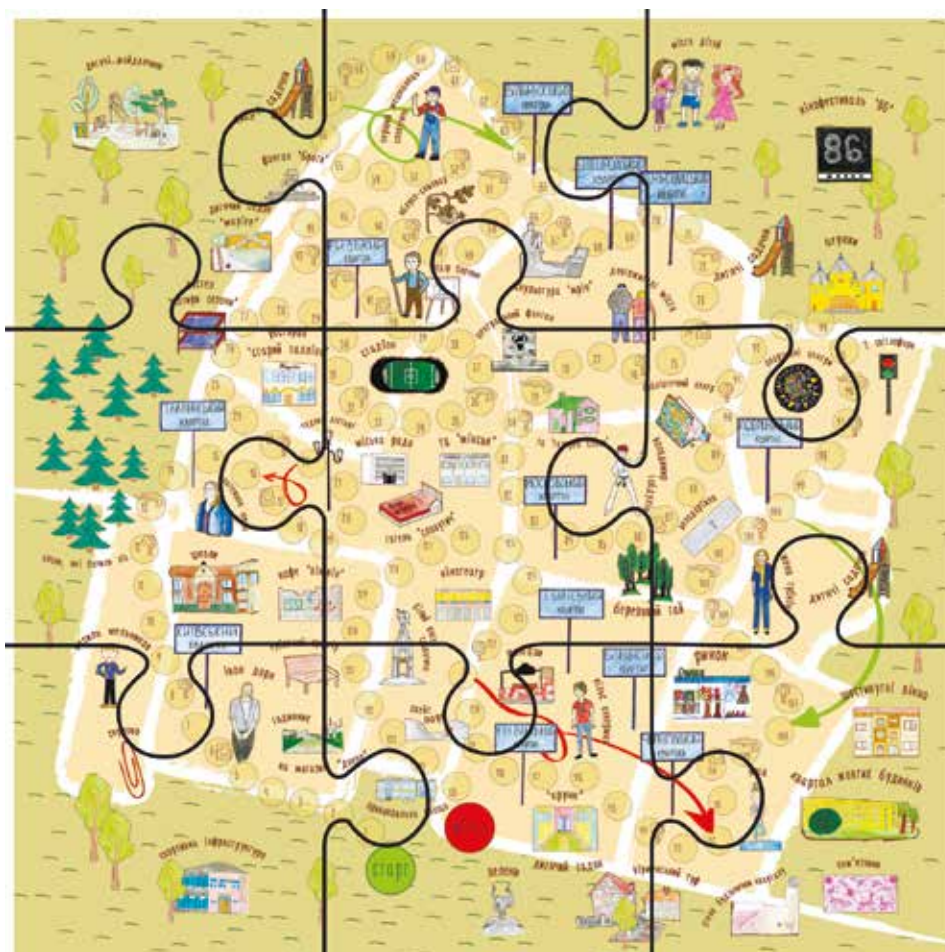
Наступний крок – пошук засобів, якими можемо оживити свою ідею та мету. Натхненням тут можуть стати вже існуючі ігри, які є у вільному доступі.

Гра, яка знайомить з базовими підходами містопланування та містоуявлення.

Конструктор дає можливості та інструменти до уявлення і пригадування організації просторів. Інтерпретація ідеї макету Хансенів запрошує "складати" чи "розкладати" елементи простору (двір, вулиця, квартал, район, місто) за спогадами чи спробувати самостійно спроектувати простір. Центр міської історії.

Карткова гра, як можливість досліджувати теми міського простору, планування, історії району. *Центр міської історії*

«ССС. Грай та пізнавай» - ходова гра, альтернативний путівник містом Славутич. *Центр міської історії*

Навчальні ігри «Місто говорить». Умань та Львів

Місто поєднує багато шарів минулого, які переплітаються в спільну, багатокультурну спадщину. Місто говорить з нами через пам'ятники, меморіали, міську скульптуру, комеморативні простори та місця «не пам'яті». Часто ці місця закликають до формування запитань, рідше дають однозначну відповідь.

Ігри про символічний простір міста, як можливість говорити з дітьми про об'єкти спадщини і сюжети з минулого міста, які часто не попадають у підручник історії чи програму уроку краєзнавства.

Школи, музеї, освітні заклади все більше фокусуються на роботі з дітьми, застосовуючи інтерактивні формати розмови про минуле. Розроблені ігри є спробою прочитати місто з його об'єктами спадщини, визначними і популярними місцями, а також затертими і непромаркованими просторами.

Розроблені ігри є можливістю через ігрову механіку проблематизувати тему спадщини в міському просторі.

Фокуси та рамки

- Багатокультурна спільна спадщина міста
- Місця “не-пам'яті” - ніяк не позначені і не марковані, але які нагадують нам про події минулого
- Конфліктні, незручні чи неоднозначні монументи
- Інші форми пам'ятання, комеморації чи вшанування у місті
- Явища, практики та процеси, які відбуваються навколо пам'ятників
- Люди, яких пам'ятають, кого бачать і не бачать, які творять пам'ять у місті
- Процеси інтерпретації спадщини
- Ієрархії, які стоять за створенням монументів (політика, ідеологія, люди, комерція, мистецька цінність)
- Присутність чи відсутність голосів жінок, дітей, етнічних і соціальних спільнот у міській пам'яті
- Невидимість “негероїчних” сюжетів
- Різні форми сучасного монумента
- Способи взаємодії з місцями пам'яті

Методологія

Формат гри передбачає різні рівні включення чи мотивації

- “Розважальний”

Знайомство з новими фактами, тренування пам'яті, мотивація перемоги.

- “Відкриті запитання”

Запрошує до формулювання ширших запитань та розмови навколо них. У цифровій версії гри можна перейти на загальні чи прицільні запитання до кожної картки.

- “Імплементация в шкільну програму”

Ця розробка може стати корисним доповненням до шкільного підручника, підготовки до виховної години, прогулянки містом. Матеріали цього блоку можна знайти у цифровій версії гри.

Механіка гри - проста та доступна. Потрібно протягом відведеного часу (30-60 секунд) ознайомитись з інформацією на обраній картці, а пізніше відповісти на одне з шести запитань (часто неочікуваних) які стосуються матеріалів на картці. Виграє той, у кого по завершенні гри буде найбільше карток.

Гру можна використовувати як веселу активність у колі друзів, також як освітній формат, інтегрований у виховні години, шкільну програму. Ми заохочуємо педагогів та освітян імпровізувати, включати в гру нові правила, елементи, матеріали, включати нові теми.

Також на основі матеріалів гри можна самостійно розробляти маршрути та прогулянки, доповнювати об'єкти інформацією, зрештою додавати нові картки.

Прототипом розробки стала гра-бестселер британських розробників Brain Vox.

Важливо, що за схожою механікою можна створювати подібні ігри з іншою тематикою

Ігри у цифровому форматі можна знайти та завантажити на порталі культурної спадщини reherit.org.ua у розділі "Матеріали"

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ОСВІТЯН

Організатор програми
Центр міської історії

Координаторка програми, упорядниця
Христина Бойко

Дизайн
Оксана Авраменко